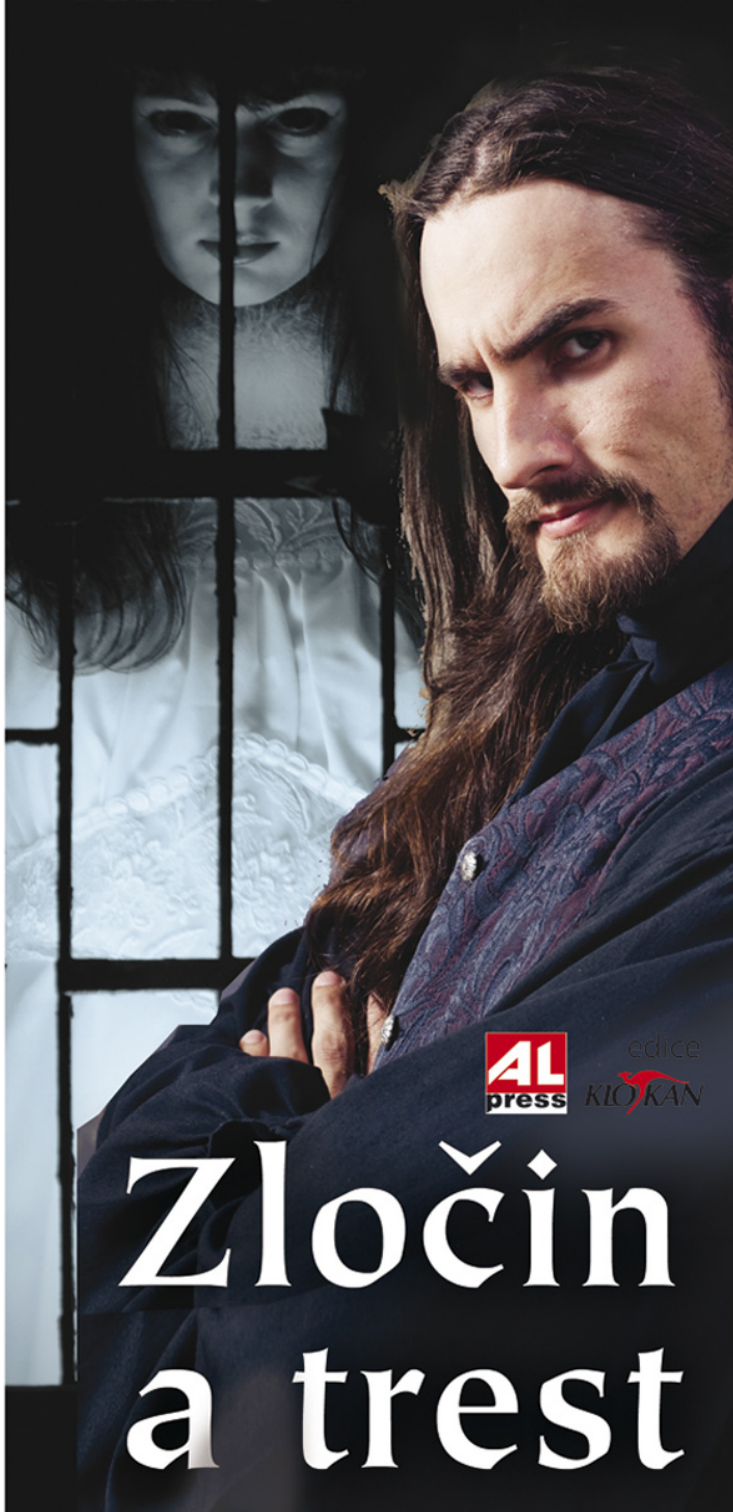

F.M. DOSTOJEVSKI

AL
press

edice
KIOKAN

Zločin a trest

edice
KIO KAN

Translation © Jaroslav Hulák – dědicové c/o

DILIA, 1959

Copyright © ALPRESS, s. r. o.

Všechna práva vyhrazena.

Žádnou část knihy není dovoleno užít
nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat bez písemného
souhlasu držitele práv, s výjimkou krátkých citací
nebo odkazů, které tvoří součást kritického hodnocení.

Z ruského originálu PRESTUPLENIJE I NAKAZANIE

přeložil Jaroslav Hulák

Redakční úprava Jana Pleskotová

Grafická úprava obálky Tomáš Řízek

Vydalo nakladatelství Alpress, s. r. o., Frýdek-Místek,

v edici Klokan, 2014

shop@alpress.cz

V nakladatelství Alpress vydání první

ISBN 978-80-7633-069-6

ČÁST PRVNÍ

I

Začátkem července, v době velkých veder, vyšel v podvečer ze svého pokojíku, který měl pronajat v S-ské ulici, mladý muž a pomalu, skoro nerozhodně se loudal ke K-novu mostu.

Šťastně proklouzl po schodech nespátrěn svou bytnou. Jeho pokojíček byl až v podkroví vysokého čtyřpatrového domu a vypadal spíš jako skříň než jako příbytek. Bytná, u níž si světničku i s obědy a úklidem najímal, bydlela o schody níže v samostatném bytě, a kdykoli mladý muž vycházel, musel projít kolem její kuchyně, téměř vždy dokořán otevřené na chodbu. A pokaždé měl až chorobně bázlivý pocit, který mu byl nanejvýš trapný a odporný. Byl totiž u své bytné po krk zadlužen a bál se jí přijít na oči.

Nebylo to však z bázně nebo uskřípnutosti, spíše právě naopak; od jisté doby totiž prožíval stavy podráždění a přecitlivělosti, blízké hypochondrii. Stáhl se tak hluboko do sebe a změnil se v takového samotáře, že se bál jakéhokoliv setkání, nejen setkání s bytnou. Trpěl nouzí, ale i stísněné poměry ho v poslední době přestaly tížit. O své existenční záležitosti už se vůbec nestaral a ani nemínil starat. Žádná bytná mu ve skutečnosti nemohla nahnat strach, i kdyby proti němu chystala cokoliv. Ale než postávat na schodech a poslouchat všelijaké třesky plesky, po nichž mu zhoľa nic nebylo, neustálé vymáhání nájemného, hrozby a lamentace, a přitom

ještě sám se vykrucovat, smlouvat a lhát, ne, to už bylo opravdu lepší propížit se po schodech jako kočka a vyklouznout z domu nepozorovaně.

Tentokrát si ostatně už na ulici s údivem uvědomil, jaký děs má vlastně ze setkání s věřitelkou.

„Chci se pustit do tak velké věci, a přitom se bojím takových hloupostí,“ pomyslně si s divným úsměvem. „Ba... ano... mnohé je v moci člověka a člověk po tom všem ani nenatáhne ruku jen a jen ze zbabělosti... To už je prostě axioma... Čeho se lidé nejvíc bojí? Zajímavá věc – nového kroku, nového vlastního slova, toho se bojí ze všeho nejvíc... Ostatně, až moc žvaním. A pro samé žvanění nic nedělám. Ale dost možná, že je to naopak – žvaním, protože nic nedělám. To ten poslední měsíc jsem se naučil tak žvanit, když jsem celé dny ležel jako krtek a přemýšlel... o tom, jak lítají pečení holubi do huby. A proč a nač tam teď vlastně jdu? Copak jsem *toho* schopen? Copak *to* myslím vážně? Ani trochu! To jen tak laškuju se svou fantazií, pohrávám si. Ano, snad si jen pohrávám.“

Na ulici bylo strašné vedro a ještě k tomu dusno, tlačenice, všude vápno, lešení, cihly, prach a ten příznačný letní puch, dobře známý každému obyvateli Petrohradu, který si nemůže dopřát letní byt, a to všecko dohromady nepříjemně doléhalo na mladíkovy nervy, beztak už otřesené. Nesnesitelný zápach z krčem, jichž bylo v té čtvrti zvlášť mnoho, a opilci, které potkával na každém kroku, přestože byl všední den, doplňovali odporný a skličující kolorit obrazu. V mladíkově jemné tváři to na okamžik zacukalo hlubokým odporem. Byl to mimochodem muž velmi hezký, tmavě plavý, s krásnými temnými očima, dost vysoký, štíhlý a urostlý. Za malou chvíli se však ponořil do nějakých přehlubokých myšlenek, nebo spíš upadl do jakéhosi transu, a krácel, nevnímal nic kolem sebe a ani to nechtěl vnímat. Jen občas si pro sebe něco zabručel ze vžitého sklonu k monologům, který si před chvílí sám přiznal. Zároveň však si byl vědom, že se mu myšlenky chvílemi matou a že je velmi zesláblý – už druhý den totiž takřka neměl v ústech.

Oblečený byl tak uboze, že leckterý otrlý člověk by se styděl objevit se v takových hadrech na ulici. Ostatně v této čtvrti se stěží někdo pozastavil nad cizím zevnějškem. Blízkost Senného náměstí, hojnost jistých podniků a převážně řemeslnické a dělnické obyva-

telstvo, stěsnané v těchto ulicích a uličkách ve středu města, někdy zpestřovaly celkový rámeček takovými zjevy, že by bylo vlastně nemístné některé té figuře se divit. V mladíkově duši se však už nastrojilo tolik nenávislného opovržení, že přes všechnu svou někdy dětinskou nedůtklivost byl na ulici nejmíň ze všeho citlivý na své cary. Jinak se ovšem stavěl k setkání s některými známými nebo i s někdejšími kolegy, s nimiž se ani dříve nestýkal rád... A přece, když jakýsi ochmelka, který bůhvíproč a bůhvíkam v tu hodinu jel na ohromném voze, taženém ohromnou formanskou kobyloou, na něj zavolal: „Hej, ty německý kloboučníku!“, a povykoval, ukazuje naň prstem, mladík se náhle zastavil a křečovitě se chytil za klobouk. Byl to vysoký kulatý klobouk od Zimmermanna, jenže už nadobro onošený, vyrudlý, děravý a plný skvrn, bez střechy, nejnemožnějším způsobem zborcený ke straně. Přesto mladíkem neotřásl stud, nýbrž docela jiný pocit, blízký až zděšení.

„To jsem mohl vědět,“ koktal zmateně. „To jsem si mohl myslet! To už přestává všechno! Nějaká takováhle hloupost, nějaká pitomá maličkost obrátí celou věc vniveč! Samozřejmě, tenhle klobouk je příliš nápadný... Nápadný, protože je komický... Ke svým hadrům musím mít čepici, stačí nějaká stará placka, ale ne tuhle nestvůru. Nikdo takový nenosí, zdaleka bije do očí, každý si ho zapamatuje... hlavně potom zapamatuje, a už bude corpus delicti. A zatím musím být co nejméně nápadný... Maličkosti, maličkosti rozhodují! Právě tyhle hloupé maličkosti vždycky všechno zmaří...“

Nešel daleko. Věděl dokonce, kolik je to kroků od průjezdu jeho domu: přesně sedm set třicet. Spočítal to jednou, když se přespříliš zasní. Tehdy těm svým snům ještě sám nevěřil a jen se vzněcoval jejich obludnou, ale vášnivou opovážlivostí. Dnes, měsíc poté, už se na to díval jinak a přes všechny pichlavé monology o vlastní nemožnosti a nerozhodnosti si vlastně proti své vůli navykl pokládat ten „obludný sen“ už za pevný záměr, třebaže si doposud docela nevěřil. A teď dokonce šel provést *zkoušku* svého záměru a jeho rozrušení se s každým krokem zvětšovalo.

S umdlévajícím srdcem, rozechvělý na nejvyšší míru došel k velikánskému domu, jednou stěnou obrácenému k průplavu a druhou do ulice. V domě byly samé malé byty, obývané všelijakými řemeslníky – krejčími, zámečníky, kuchařkami, různými Němci, děv-

čaty, která si na sebe vydělávala, drobnými úředníčky a podobně. Vcházející a vycházející lidé se jen míhali mezi oběma průjezdy i na obou dvorech domu. Sloužili tu tři nebo čtyři domovníci. Mladík velmi uspokojilo, že nepotkal ani jednoho z nich, a nepozorován vklouzl v průjezdu hned doprava na schodiště. Bylo tmavé a úzké, „zadní“, ale to už měl mladý muž všecko zjištěné a prozkoumané. Jemu se tohle prostředí dokonce zamlouvalo – v takové tmě nemohlo být ani zvědavé oko nebezpečné. „Když mám takový strach už teď, jak by mi asi bylo, kdyby opravdu jednou mělo dojít k činu?“ napadlo ho mimoděk, jak vycházel do třetího poschodí. Tady mu zahradili cestu vysloužili vojáci, vynášející z jednoho bytu nábytek. Věděl už z dřívějšíka, že v tom bytě bydlí nějaký ženatý Němec, úředník. „Tak Němec se tedy stěhuje, to znamená, že ve třetím poschodí, na tomhle schodišti, na téhle chodbě bude nějakou dobu obsazený jen stařenin byt. To je dobře... pro všechny případy...“ pomyslně si zase a zazvonil u stařeniných dveří. Zvonek cinkl tak slabě, jako by byl plechový, a ne měděný. Malé byty v podobných domech mají skoro vesměs takové zvonky. Zvuk tohoto zvonku se mu už vytratil z paměti, a teď jako by mu to zvláštní cinknutí náhle cosi připomnělo a jasně vybavilo... Až se otfásl, tak měl dnes vybičované nervy. Za chvíli se dveře nepatrně pootevřely a nájemnice si uzoučkou škvírkou se zřejmou nedůvěrou prohlížela příchozího, bylo vidět jen, jak se ze tmy blyští její očka. Ale když zjistila, že je na chodbě živo, osmělila se a otevřela docela. Mladík překročil práh a vstoupil do tmavé předsíně přehrazené zástěnou, za níž byla malá kuchyňka. Stařena před ním stála mlčky a tázavě k němu vzhlížela. Byla to drobounká, suchá, asi šedesátiletá babka se zlýma pichlavýma očima a malým špičatým nosem, prostovlasá. Nažloutlé, jen řídké prošedivělé vlasy měla silně namaštěné. Tenký, vytáhlý krk podobný kuří noze měla omotán jakýmsi flanelovým hadříkem a přes ramena, ačkoliv bylo takové vedro, měla volně přehozenou olezlou a vyrudlou kožešinou kazajku. Skoro bez ustání kašlala a pohekávala. Mladík se na ni asi nějak divně podíval, protože se jí v očích znova kmitla dřívější nedůvěra.

„Jsem Raskolnikov, student, byl jsem u vás asi před měsícem,“ vyhrkl chvatně a lehce se uklonil. Uvědomil si, že musí být vlídnější.

„Pamatuju si, mladý pane, moc dobře si pamatuju, že jste tu byl,“ řekla důrazně stařenka, ale dál upírala na jeho tvář tázavý pohled.

„Tak jsem tu prosím zas... a zase s takovým obchůdkem...“ pokračoval Raskolnikov, trochu zaražený a udivený její nedůvěřivostí.

„Ale dost možná, že je taková vždycky a že jsem si toho tenkrát nevšiml,“ pomyslel si stísněně.

Stařena ještě chvílku jako by nerozhodně mlčela, pak ustoupila stranou, pokynula hostu ke dveřím pokoje a pustila ho před sebou.

„Jděte dál, mladý pane!“

Pokoj, kam mladíka uvedla, nebyl příliš prostorný, měl žlutě tapetované stěny, v oknech čapí nůsky a mušelinové záclonky a v té chvíli byl prozářen zapadajícím sluncem. „*Toho dne* asi bude slunce svítit zrovna tak!“ uvědomil si letmo Raskolnikov a rychle se rozhlédl po místnosti, aby si všechno co nejzevrubněji obhlédl a všítipil do paměti. V pokoji však nebylo nic pozoruhodného. Zařízení, vesměs starodávné, ze žlutého dřeva tvořil divan s velkým ohýbaným dřevěným opěradlem, oválný stůl před divanem, toaletní stolek se zrcadlem, stojící mezi okny, několik židlí, přistavených ke stěnám, a dva nebo tři žlutě zarámované laciné barvotisky, představující německé slečny s ptáčky v rukou – víc nábytku v místnosti nebylo. V koutě pod malou ikonou hořelo věčné světlo. Všude bylo velmi čisto, nábytek i podlaha byly naleštěny, všechno se jen blyštělo. „Lizavetino dílo,“ pomyslel si mladý muž. V celém bytě nebylo nikde ani prášku. „Na takovouhle čistotu si potrpí zlé staré vdovy,“ pokračoval pro sebe a zvědavě stočil oči po kartounové záclonce na dveřích do druhého maličkého pokojíku, kde stála stařenina postel a prádelník a kam doposud nenahlédl. Víc pokojů než ty dva byt neměl.

„Co ráčíte?“ zeptala se přísně stařenka, když za ním vešla do pokoje, a jako dříve si stoupla přímo před něho, aby mu viděla do tváře.

„Rád bych zastavil tuhle věc!“ Vytáhl z kapsy staré ploché stříbrné hodinky. Na odklápěcím víčku byl vyobrazený glóbus. Řetízek byl ocelový.

„Ale už vypršela lhůta té vaší dřívější zástavy. Předevčirem to byl měsíc.“

„Splatím vám procenta ještě za jeden měsíc, posečkejte mi.“

„To záleží čistě na mé dobré vůli, mladý pane, jestli vám počkám, nebo jestli tu vaši věc prodám.“

„Kolik dáte za tyhle hodinky, Aleno Ivanovno?“

„Nosíte hlouposti, mladý pane, nemá to za nehet ceny. Na prstýnek jsem vám posledně půjčila dva papírky, a zatím se dostane u zlatníka nový za půldruhého rublu.“

„Dejte mi čtyři rubly, vyplatím je, jsou po otci. Brzy dostanu peníze.“

„Půldruhého rublu, prosím, a procenta napřed, jestli bude libo.“

„Půldruhého rublu!“ vybuchl mladík.

„Jak si přejete.“ A stařena mu podala hodinky zpátky. Mladík je vzal tak rozezlený, že byl rozhodnutý odejít. Zavčas se ale ovládl, uvědomil si, že už nemá kam jít, a také že přišel ještě kvůli něčemu jinému.

„Tak mi je dejte!“ řekl hrubě.

Stařena sáhla do kapsy pro klíče a odešla do druhého pokojíku za záclonky. Mladík sám uprostřed místnosti zvědavě poslouchal a podle zvuků se domýšlel. Bylo slyšet, jak otevřela prádelník. „Nejspíš horní zásuvku,“ hádal. „Tak klíče nosí v pravé kapse... Všechny pohromadě na ocelovém kruhu... Jeden klíč je mnohem větší než ostatní, se zubatým koncem, ten jistě není od prádelníku... Má tedy ještě nějakou schránku nebo truhlu... Zajímavé. K truhlám jsou skoro vždycky takové klíče... Ne, jak je to všechno ničemné...“

Stařena se vrátila.

„Tak tedy, mladý pane, bereme-li deset kopějek z rublu měsíčně, máme to z půldruhého rublu patnáct kopějek, které mi zaplatíte na měsíc dopředu. A za ty dva dřívější rubly se vám ještě srazí dvacet kopějek. Úhrnem pětatřicet. Zbývá tedy vyplatit na vaše hodinky rubl patnáct kopějek. Tak prosím.“

„Jak to! Teď už dokonce jen rubl patnáct kopějek!“

„Přesně tak, prosím.“

Mladík se nehádal a přijal peníze. Díval se na stařenu a stále se neměl k odchodu, jako by chtěl ještě něco říci nebo udělat a jako by sám nevěděl co...

„Možná že vám, Aleno Ivanovno, brzy přinesu ještě jednu věc... stříbrnou... pěknou... tabatěrku... jen co ji dostanu zpátky od kamaráda...“ V rozpacích se odmlčel.

„Potom se tedy domluvíme, mladý pane.“

„Sbohem... A vy jste pořád doma tak sama? Sestřička je pryč?“ zeptal se co nejledabyleji, zatímco vcházel do předsíně.

„Copak byste jí chtěl, mladý pane?“

„Ale nic zvláštního. Jen jsem se tak zeptal. A vy hned... Sbohem, Aleno Ivanovno!“

Odešel velmi zmaten. A jeho zmatek stále sílil. Když šel ze schodů, několikrát se dokonce zastavil, jako by ho náhle cosi ohromilo. A posléze, už na ulici, vyrazil:

„Bože můj, jak je to všechno odporné! A copak opravdu, copak jsem opravdu... Ne, to je nesmyslné, to je nechutné!“ dodal rozhodně. „Copak jsem si opravdu mohl umanout tak hroznou věc? Jaké špinavosti je schopno mé srdce! Ano, hlavně jaké špinavosti, jaké nechutnosti, jaké nejodpornější nízkosti! A to jsem celý měsíc...“

Ani slova, ani citoslovce nestačila, aby vyjádřila jeho pobouření. Nepředstavitelný hnus, který mu začal svírat a tížit srdce, už když ke stařeně šel, vystupňoval a znásobil se teď tak, že nevěděl, kam se před tím zoufalým stavem podít. Šel po chodníku jako opilý, nevnímal chodce a vrážel do nich, vzpomatoval se až v příští ulici. Když se rozhlédl, shledal, že stojí u pivnice, do níž se scházelo z chodníku po schodech do suterénu. Ze dveří právě vycházeli dva nadávající, navzájem se podpírající opilci a vystupovali na ulici. Raskolnikov bez dlouhého rozmyšlení seběhl dolů. Doposud nikdy do žádné pivnice nevkročil, ale nyní se mu motala hlava a mimoto ho sužovala palčivá žízeň. Dostal chuť na studené pivo, tím větší, že svou náhlou slabost přičítal i své vyhladovělosti. Posadil se do tmavého špinavého kouta za lepkavý stůl, objednal si pivo a dychtivě vypil první sklenici. Okamžitě pocítil úlevu, myšlenky se mu vyjasnily. „Nesmysl je to všechno,“ povzbuzoval se, „darmo jsem se rozčiloval! Obyčejná fyzická nevolnost! správi to sklenice piva a nějaký ten suchar. V tu chvíli mozek okřívá, myšlenky se zjasňují, předsevzetí sílí! Fuj, jak je to všechno ubohé!“ A třebaže si tak opovržlivě odplivl, tvářil se už vesele, jako by ze sebe najednou shodil nějaké strašlivé břímě, a přátelsky se rozhlédl po hostech. Ale i v tom okamžiku nejasně tušil, že celé jeho optimistické rozpoložení je také chorobné.

V pivnici bylo v tu dobu jen několik hostů. Hned za těmi dvěma ukřičenými, které potkal na schodech, se najednou vyhnula celá parta, asi pět chlapíků a děvče s harmonikou. Po jejich odchodu se místnost ztišila a vyprázdnila. Zbyl tam jeden maličko podroušený u sklenice piva, napohled měšťan. Jeho druh, tlustý a obrovitý, v sibiřské čapce a s prošedivělým vousem, klímal úplně opilý na lavici a tu a tam jako ze spaní rozhazoval rukama, luskal prsty, vsedě pohupoval horní částí těla a notoval k tomu jakousi nesmyslnou písničku, z níž se mu vybavovaly verše:

Celý rok měl milou rád...

Celý rok měl milou rá-ad...

Nebo se najednou probral a zase:

Na špacír si půjdu sám,

svoji milku vyhledám...

Ale nikdo nesdílel jeho štěstí, jeho zamlklý společník přihlížel všem těm výbuchům nevraživě a nedůvěřivě. Pak tu byl ještě jeden, který vypadal jako úředník na penzi. Seděl sám před sklenkou, občas upil nebo se rozhlédl po místnosti. Zdálo se, že i on je něčím rozrušený.

Raskolnikovovi byl dav cizí, a jak už řečeno, zvláště v poslední době se stranil společnosti. Teď ho však najednou začala přitahovat. V jeho nitru zrál cosi nového a zároveň sílila touha po lidech. Celý měsíc zoufalého tesknění a pochmurného rozjitření ho tak ubil, že zatoužil aspoň na chvíli dýchat jiný vzduch, ať kdekoliv, a tak přes všechnu okolní nečistotu mu bylo v pivnici velmi příjemně.

Majitel podniku byl kdesi vedle, ale co chvíli přibíhal do hlavní místnosti odněkud po schůdcích, na nichž se vždy nejdříve objevily

jeho švihácké namaštěné holínky s velkými červenými záložkami. Na sobě měl jen košili a strašlivě usmolenou černou atlasovou vestu, byl bez kravaty a celá tvář se mu leskla jako naolejovaný zámek. Za výčepním pultem stál asi čtrnáctiletý chlapec a další, ještě mladší hoch, obsluhoval hosty. Byly připraveny nakrájené okurky, černé suchary a rybí řízky a všechno to odporně zavánělo. Pro dusno nebylo uvnitř skoro k vydržení a všechno bylo tak načichlé kořalkou, že jen z toho vzduchu mohl být člověk v pěti minutách opilý.

Někdy se setkáme třeba s docela neznámým člověkem, který nás zaujme na první pohled, zčistajasna a nenadále, dřív než s ním vyměníme jediné slovo. Přesně takový dojem udělal na Raskolnikova host, který seděl v ústraní a připomínal úředníka na penzi. Mladík si ten první dojem později vícekrát připomněl, a dokonce v něm viděl předtuchu. Neustále po úředníkovi pokukoval, nakonec i proto, že ten z něho také nespouštěl oči a bylo vidět, že má tisíc chutí dát se do řeči. Naproti tomu na ostatní hosty v pivnici včetně majitele hleděl úředník jaksi bez zájmu a přímo znuděně, s trochou povýšené přezíravosti jako na lidi nižšího postavení i vzdělání, s nimiž si nemá co říci. Bylo mu jistě přes padesát, byl střední postavy a silné konstrukce, prošedivělý a hodně už olysalý, měl žlutou, od silného pití odulou tvář s napuchlými víčky, pod nimiž svítila z uzoučkých štěrbinek maličká, ale živá zarudlá očka. Ale jedno na něm zaráželo – z jeho pohledu vyzařovalo dokonce jakési vytržení, že prozrazoval nepochybnou soudnost a rozvážnost, ačkoliv v něm zároveň probleskovalo i cosi nepřičetného. Na sobě měl starý, úplně rozedraný černý frak s utrhanými knoflíky. Jen jediný ještě jakžtakž držel a ten host také zapínal, zřejmě nechtěl přestupovat společenská pravidla. Pod nankinovou vestou vyčuhovala náprsenka, strašně pomačkaná, ušpiněná a pobryndaná. Holil se po úřednicku, naposled už dávno, takže mu na lících vyráželo husté šedivé strnisko. Byl však celý nervózní, cuchal si vlasy, občas si trudnomyslně oběma rukama svíral hlavu a prošoupanými lokty se opíral o politý lepkavý stůl. Konečně se podíval na Raskolnikova přímo a hlasitě a úporně začal:

„Jistěže mi nebudete mít za zlé, velevážený pane, jestliže vás ve vši počestnosti oslovím? Neboť ačkoliv jste zevnějšku neokázalého, jako zkušený člověk ve vás poznávám muže vzdělaného

a sklence nepřivýklého. Pokud jde o mne, já odevždy ctil vzdělanost spojenou s ryzím srdcem, a mimoto jsem titulární rada. Marmeladov je moje jméno, titulární rada. Když dovolíte otázku: Také úředník?“

„Ne, student...“ odušil mladík, udivený jak zvláštním, šroubovaným způsobem řeči, tak tím, že byl přímo a bez okolků osloven. Přestože ještě před malou chvílí na okamžik zatoužil po jakémkoli styku s lidmi, jakmile měl teď sám odpovědět, náhle znovu pocítil dřívější nepřijemný a podrážděný odpor ke každé cizí osobě, která se přiblížila nebo chtěla přiblížit jeho osobnosti.

„Tak tedy student, anebo studovaný člověk!“ zajásal úředník. „Hned jsem to poznal! Zkušenost, velevážený pane, dlouholetá zkušenost!“ A pochvalně si zatukal na čelo. „Buď jste studoval, nebo jste přičichl k vědě! Dovolte, prosím...“ Zvedl se a zavrával, vzal láhev a sklenku a přesedl si trochu šikmo naproti mladíkovi. Měl v hlavě, ale hovořil plynně a hbitě, jen tu a tam se pletl a zakoktával. Na Raskolnikova se přísál se zvláštní dychtivostí, jako by i on měsíc s nikým nehovořil.

„Velevážený pane,“ začal téměř slavnostně. „Chudoba není neřest, o tom není sporu. Já vím, že ani pití není ctnost, to je nasnadě. Ale bída, velevážený pane, bída je, prosím, neřest. Jako chudák stále ještě netratíte ušlechtilosti svých přirozených citů, kdežto v bídě vždycky a každý. Za bídu dokonce nevyhánějí z lidské společnosti holí, ale vymetají koštětem, aby vás co nejvíce ponížili; a docela správně! Protože maje bídu, jsem první ochoten sám sebe urážet! Proto si rád přihnu! Velevážený pane, je to právě měsíc, co pan Lebezjatnikov ztloukl mou manželku, a má manželka, to není to, co já! Rozumíte mi, prosím? Dovolte ještě jednu otázku, jen tak z čisté zvědavosti. Ráčil jste někdy nocovat na Něvě, na člunech se senem?“

„Ne, nikdy,“ odušil Raskolnikov. „A proč?“

„Vidíte, a já tam odtud přišel, už pátou noc, prosím...“

Nalil si sklenku, upil a zadumal se. Skutečně, na šatech i ve vlasech měl tu a tam přilepené smítko sena. Bylo docela pravděpodobné, že se už pět dní nesvlékl a nemyl. Zvlášť ruce měl špinavé, mastné a rudé, s černými nehty!

Zdálo se, že jeho řeči vzbudily obecný, i když trochu znuděný zájem. Kluci za pultem se začali pochichtávat. Hospodský nejspíš

kvůli „mluvkovi“ sešel z horní místnosti a posadil se opodál, líně, ale důstojně zíval. Marmeladova tu zřejmě dobře znali. I ta jeho záliba v květnaté řeči asi pocházela z častých hospodských rozprávek s všelijakými neznámými lidmi. Tento zvyk se mění u některých pijanů v potřebu, hlavně u těch, kteří mají doma vojnu a jsou tam páte kolo u vozu. Proto se ve svém kroužku vždycky domáhají ospravedlnění, a když to je možné, dokonce vážnosti.

„Mluvko!“ poznamenal hlasitě šenkýř. „Tak co nepracuješ, co nejsi ve službě, když jsi úředník?“

„Proč nejsem ve službě, velevážený pane?“ chytil se toho Marmeladov, který mluvil jen k Raskolnikovovi, jako by se ho byl otázel on. „Proč nejsem ve službě? Myslíte, že mě nebolí srdce z toho, že se tady potloukám? Myslíte, že jsem netrpěl, když pan Lebezjatinov před měsícem vlastnoručně ztloukl mou paní a já ležel zpitý do němoty? Promiňte, mladý muži, stalo se vám někdy... hm... třeba že jste beznadějně prosil o půjčku?“

„Stalo... vlastně jak to beznadějně?“

„Tak... dočista beznadějně, prosím, když víte už napřed, že to máte marné. Když například napřed nezvratně víte, že onen muž, onen vysoce ušlechtilý a prospěšný muž vám nedá peníze ani za nic, neboť proč by také, ptám se vás, dával? Ví přece, že mu je nevrátím! Ze soucitu? Ale pan Lebezjatinov sleduje nové myšlenky a onehdy prohlásil, že soucit v dnešní době odmítá i věda a že už se to tak praktikuje v Anglii, kde mají politickou ekonomii. Tak proč by mi, ptám se vás, dával? A tak, ačkoliv napřed víte, že nedá, přesto se k němu vydáte a...“

„Jaký to má smysl?“ podotkl Raskolnikov.

„Jestliže nemáte ke komu, jestliže už nemáte kam jít! A je přece potřeba, aby každý člověk aspoň někam mohl jít. Protože bývají chvíle, kdy člověk musí jít – kamkoliv, ale jít! Když má jediná dcera odešla poprvé se žlutou legitimací, šel jsem tehdy i já... (neboť má dcera si vydělává na žlutou legitimaci),“ dodal v závorce a podíval se na mladíka s jistou obavou. „Nevadí, velevážený pane, nic nevadí!“ ujistil kvapně a navenek docela klidně, když oba hoši za pultem vyprskli a i šenkýř se usmál. „Nevadí, prosím! Ať jen kývají hlavami, mne to nevyvede z míry, neboť všechno už je známo všem a všechno tajné se stává zjevným. A neříkám to s opovrže-

ním, nýbrž s pokorou. Ať, ať! „*Ejhle, člověk!*“ Promiňte, mladý muži, mohl byste... Ne, to je třeba vysvětlit silněji a názorněji. Nikoliv *mohl* byste, ale *odvážil* byste se, jak se tak na mne díváte, popřít, že jsem mizera?“

Mladík na to neřekl ani slovo.

„Dobře,“ řečnil dále velmi vážně, ba se zdůrazněnou důstojností, když kolem konečně utichlo nové pochichtávání. „Dobře, ať já jsem mizera, ale ona je dáma! Já jsem zvíře, kdežto Katěrina Ivanovna, moje manželka, je osoba vzdělaná, dcera vyššího důstojníka. Ať, ať jsem padouch, a ona žena vznešeného srdce, plná citů zušlechtěných výchovou. A zatím... ach, kdyby mne politovala! Velevážený pane, velevážený pane, je přece třeba, aby každý člověk měl aspoň jediné místečko, kde by ho někdo politoval! Ale Katěrina Ivanovna je dáma sice velkodušná, ale nespravedlivá... A třebaže sám dobře vím, že i když mě tahá za vlasy, tak to dělá jen a jen z měkkého srdce, neboť mě, nerozpakuji se to, mladý muži, opakovat, tahá za vlasy,“ zdůraznil dvojnásob důstojně, když opět zaslechl pochichtávání, „ale bože můj, kdyby mě alespoň jednou... Ale ne, ne! To všechno je v pekle, a darmo mluvit! Darmo mluvit! Neboť už nejednou se mi dostalo kýženeho, už nejednou jsem byl politován, ale... to už mám v povaze, že jsem od přírody hovado!“

„To bych řekl!“ zívł šenkýř.

Marmeladov důrazně udeřil pěstí do stolu.

„Povídám, že už to mám v povaze! Zdalipak víte, zdalipak víte, milý pane, že jsem jí propil dokonce punčochy? Nikoliv střevíce, prosím, to by člověk aspoň trochu chápal, nýbrž punčochy, propil jsem jí punčochy, prosím. A šáteček z kozího chmýří, dárek z minulosti, její vlastní věc, nikoliv mou, tak ten jsem jí také propil. A přitom žijeme ve studeném podnájmu, kde se tuhle zimu nastydla a začala kašlat, až teď kašle krev. Máme tři malé děti a Katěrina Ivanovna je od rána do noci v kole, drhne a myje i děti umývá, neboť odmalička přivykla čistotě, ale je slabá na prsa, náchylná k souchotinám, a já to cítím. Myslíte, že to necítím? A čím víc piju, tím líp to cítím. Však piju jen proto, že v tomto nápoji hledám soucit a slitování... Piju, protože chci trpět dvojnásob!“ A jako v zoufalství položil hlavu na stůl.

„Mladý muži,“ pokračoval zase vzpřímen. „Čtu na vaší tváři jakýsi smutek. Vyčetl jsem ho, sotva jste sem vkročil, proto jsem se na vás hned obrátil. A jestliže vás obeznamuji se svou životní historií, nedělám to proto, abych se stavěl na pranýř před těmito tupci, kterým je to stejně všechno známo, nýbrž proto, že hledám vnímavou a vzdělanou duši. Abyste věděl, moje manželka dostala vychování v gubernském dívčím šlechtickém ústavu, a když odtud vycházela, tancovala s šálem před gubernátorem a jinými osobnostmi a dostala za to zlatou medaili a čestný diplom. Medaili... no, tu medaili jsme prodali... už dávno... ehm... ale diplom má doposud schovaný v truhle, ještě nedávno ho ukazovala naší bytné. Ačkoliv se s ní ustavičně hádá, přece jen se chtěla aspoň někomu pochlubit, svěřit vzpomínky na šťastné minulé dny. A já ji proto neodsuzuji, ne, neodsuzuji, neboť nic jiného než vzpomínky jí už nezbylo, všechno ostatní je dávno to tam! Ano, ano, je to paní vznětlivá, hrdá a nepoddajná. Sama drhne podlahy a je živa z černého chleba, ale nevážnost k sobě nestrpí. Právě proto nezamhouřila oči nad hrubostí pana Lebezjatnikova, a když jí za to pan Lebezjatnikov natloukl, ulehla spíš z rozrušení než od jeho bití. Vzal jsem si ji už jako vdovu, s třemi dítky jako schůdky. Prvního muže, důstojníka od péchoty, si vzala z lásky, utekla kvůli němu z domu. Měla ho ráda nadevšecko, ale čichl ke kartám, dostal se až před soud a nakonec umřel. Poslední dobou ji bil a ona, ačkoliv mu nic neslevila, jak naprosto přesně vím i z listin, vzpomíná na něho dodnes v slzách a vyčítá mi ho, ale já jsem rád, jen rád, protože se aspoň v představách někdy vidí šťastnou... Zůstala po jeho smrti se třemi nezletilými dítky ve vzdáleném a drsném újezdu, kde jsem tenkrát pobýval i já, a zůstala tam v takové nuzotě zoufalé, že vám to vypovědět nemohu, ačkoliv už jsem viděl hodně nevidaných případů. Všechno příbuzenstvo se jí zřeklo. A pak – byla hrdá, přespříliš hrdá... A tenkrát, velevážený pane, tenkrát jsem jí já, taky vdovec se čtrnáctiletou dcerou z prvního manželství, nabídl ruku, protože jsem se na takové soužení nemohl dívat. Jakého stupně její utrpení dostoupilo, můžete usoudit z toho, že tato vzdělaná, jemně vychovaná žena s dobrým jménem byla ochotna mou ruku přijmout! A přijala! Sice plakala a vzlykala, rukama lomila, ale přijala! Neboť už neměla kam jít. Chápete vůbec, chápete vůbec, velevážený

pane, co to znamená, když už člověk nemá vůbec kam jít? Ne! To vy jistě nechápete... A celý rok jsem bezúhonně a svatě plnil svou povinnost a tohohle jsem se ani nedotkl,“ ukázal prstem na láhev, „ježto mám cit v těle. Ale ani tím jsem se nezavděčil. Pak jsem najednou ztratil místo, a taky ne vlastní vinou, nýbrž následkem snižování personálního stavu. A to už jsem nevydržel! Teď už tomu bude půldruhého roku, co jsme se konečně po dlouhém plahočení a nuzování octli v tomto nádherném hlavním městě, skvícím se mnoha památkami. A tady jsem dostal místo... Dostal a zase ztratil. Rozumíte mi, prosím? Ale teď už vlastní vinou, to už propukla moje slabá stránka... A tak teď bydlím v podnájmu u Amalie Fjodorovny Lippevechzelové, ale z čeho jsme živi a čím jí platíme, to, prosím, nevím. Kromě nás jich tam ještě bydlí... Sodoma, prosím, spouští... ano, ano... Ale mezitím vyrostla i moje dcerka z prvního manželství a raději pomlčím o tom, co má dcerka než vyrostla, zkusila od své macechy. Katěrina Ivanovna totiž, jak je ztělesněná velkodušnost, tak je to paní vznětlivá a prchlivá, umí zpražit... Ba, ba! Ale co, líp na to nevzpomínat! Žádného vychování, jak si snadno představíte, se Soně nedostalo. Zkusil jsem s ní asi před čtyřmi lety probrat zeměpis a světové dějiny, ale protože jsem sám nebyl kovaný a ani obстойné příručky jsem neměl, vždyť těch pár knížek, co jsme měli... ehm! No, i ty knížky už jsou v tahu a tím skončilo celé vyučování! Došli jsme k perskému Kýrovi. Později, už ve zralém věku, přečetla ještě několik knih romantického obsahu a pak nedávno, prostřednictvím pana Lebezjatinikova, ještě jednu knížku, Louisovu ‚Fyziologii‘ – Neračte znát? – s převelikým zájmem ji přečetla a dokonce nás sem tam s nějakým úryvkem obeznámila nahlas. A to máte celé její vzdělání. A teď vám položím, drahý velevážený pane, sám za sebe jednu docela diskrétní otázku. Kolik si tak podle vašeho názoru může chudé, ale poctivé děvče vydělat poctivou prací? Ani patnáct kopějek za den si, velevážený, nevydělá, je-li poctivá a nemá výjimečné nadání, a to nesmí ani na chvíli složit ruce! A ještě takový státní rada Ivan Ivanovič Klopštok – Neráčil jste slyšet? – nejenže jí doposud nezaplatil od ušití půl tuctu holandských košil, ale dokonce ji nectně vyhnal, nadal jí neslušných jmen a dupal na ni pod záminkou, že jeden límeček prý přišla nakřivo. A doma hladovějí děti... A Katěrina Ivanovna chodí

po pokoji a lomí rukama, na tvářích jí vyrážejí červené skvrny, jak už to při té nemoci chodí: ‚Žiješ prý u nás, příživnice, jíš a piješ, v teple si sedíš,‘ ale o jakémpak pití a jídle může být řeč, když ani ty děti už tři dni kůrku neviděly! Ležel jsem tehdy – ale co bych to neřekl – ležel jsem v opičce, prosím, a slyším, jak naše Soňa (je tak tichoučká i hlásek má takový pokorný... světlé vlásky a tvářičku vždycky bledoučkou, hubeňonkou) říká: ‚Snad nechcete, Katěрино Ivanovno, abych na to přistoupila?‘ Darja Francovna, ženština zlovolná a u policie mnohokrát zapsaná, totiž už asi třikrát po naší bytné vzkazovala. ‚A co,‘ odpovídá posměšně Katěrina Ivanovna, ‚jakápak škoda? To je mi nějaký poklad!‘ Ale neodsuzujte, neodsuzujte, velevážený pane, neodsuzujte! Vždyť když to řekla, nebyla při zdravých smyslech, ale hluboce vzrušená, nemocná, kolem plakaly hladové děti, a vůbec to řekla spíše v urážlivém než doslovném smyslu... Neboť Katěrina Ivanovna už má takovou povahu, že jak se rozplácou děti, ať je to třeba z hladu, hned je začne bít. Tak tedy vidím, jak asi v šest Soněčka vstala, uvázala si šáteček, oblekla pláštíček a odešla ven, a kolem deváté se vrátila. A jak se vrátila, hned ke Katěrině Ivanovně a mlčky před ni vyložila na stůl třicet rublů. Neřekla ani slůvko, aspoň kdyby se na člověka podívala, vzala jen náš velký tenoučký zelený šátek (máme takový rodinný památeční šátek), úplně si jím zakryla hlavu i obličej a lehla si na postel, tváří ke zdi, jen ramínka a tělo se jí bez ustání pošukobávaly... A já ležel pořád ještě v tom stavu, prosím... A viděl jsem, mladý muži, viděl jsem, jak potom Katěrina Ivanovna, taky bez jediného slůvka, přišla k Soněččině postýlce a celý večer klečela v jejích nohou, líbala jí nohy, zvednout se nechtěla, a pak takhle obě společně usnuly, jedna druhé v objetí... obě... obě... ano, prosím... a já... ležel v opičce, prosím.“

Marmeladov zmlkl, jako by se mu zlomil hlas. Pak si náhle kvapně nalil, napil se a říhl.

„Od té doby, vážený pane,“ pokračoval po chvíli, „od té doby v důsledku jednoho nešťastného případu i donašečství zlovolných osob – na němž se zvlášť vydatně podílela Darja Francovna, snad proto že jsme jí neprokazovali patřičnou úctu – od té doby moje dcera Sofja Semjonovna byla nucena přijmout žlutou legitimaci a z toho důvodu nemohla s námi dále bydlet. Neboť to ne-

chtěla dovolit jak naše bytná Amalie Fjodorovna (a předtím přece sama dělala Darje Francovně zprostředkovatelku), tak i pan Lebezjatnikov... hm... Však právě kvůli Soně měl ten výstup s Katěrinou Ivanovnou. Nejdříve za Soněčkou sám dolízal, a najednou se cítil dotčen: ‚Copak prý já, takový vzdělaný člověk, budu bydlet v jednom bytě s takovou děvkou?‘ Ale Katěrina Ivanovna mu to nedarovala a zastala se jí... a už to bylo... Tak k nám teď Soněčka zaskočí vždycky spíš za tmy a vypomáhá Katěrině Ivanovně a přispívá podle svých možností... A sama je na bytě u krejčího Kapernaumova, v podnájmu, ano, u toho kulhavého a koktavého Kapernaumova, co jeho celá početná rodina taky koktá. I jeho žena koktá... Všichni bydlí v jedné světnici, Soněčka má zvláštní, s přepážkou... tak, tak... Učinění žebráci a všichni koktaví... ano... Jak jsem to ráno, prosím, vstal, oblékl jsem své cáry, pozdvihl jsem ruce k nebi a vydal jsem se k jeho Excelenci Ivanu Afanasjeviči. Račte přece znát Jeho Excelenci Ivana Afanasjeviče? Nikoliv? Tak to neznáte svatého člověka! To je vosk... vosk před tváří Páně, taje jako vosk! Až měl slzy v očích, když všechno ráčil vyslechnout. ‚No,‘ říká, ‚Marmeladove, jednou už jsi zklamal mé očekávání... Přijmu tě ještě jednou na svou osobní zodpovědnost,‘ zrovna tak to řekl, ‚měj prý to na paměti, můžeš jít!‘ Slíbal jsem prach z jeho nohou, v duchu, neboť ve skutečnosti by to jako vysoký hodnostář a stoupenec nových státních a osvícených myšlenek neráčil dovolit. Vrátil jsem se domů, a když jsem ohlásil, že jsem byl znova přijat do úřadu a znova беру гáži, panebože, co se u nás dělo!

Marmeladov, přemožený vzrušením, se znova odmlčel. Vtom se nahrnula z ulice celá parta pijáků už dost nachmelených, od dveří se ozval najatý flašinet a nakřáplý dětský sedmiletý hlásek zanotoval „Na samotě...“ Kolem byl rázem hluk. Šenkýř a sklepníci se začali točit kolem návštěvníků. Marmeladov na ně však nedbal, pokračoval ve vyprávění. Vypadal už velmi zmoženě, ale čím byl podroušenější, tím víc se mu rozvazoval jazyk. Vzpomínkou na nedávny úspěch v úřadě jako by pookřál, a dokonce se celý rozzářil. Raskolnikov pozorně poslouchal.

„To se událo, velevážený pane, před pěti nedělemi. Ano... Jak se to obě dověděly, Katěrina Ivanovna i Soněčka, zrovna jako bych se byl ocitl v království nebeském. To když jsem jindy ležel jak

zvíře, nadávky se jen sypaly! Ale teď chodí po špičkách a okřikují děti: ‚Psst, Semjon Zacharyč je unavený z úřadu, odpočívá!‘ Před odchodem mě napájejí kávou, smetanu vaří! Začaly kupovat pravou smetanu, slyšíte! A bůhsámví, kde sehnaly jedenáct rublů padesát na novou slušnou uniformu! Holínky, kalikové náprsenky, prostě úžasné, služební frak, to všechno stloukly dohromady za půldvanáctá ruble, a krásně zachovalé, prosím. Přijdu první den z úřadu, a co nevidím, jako že Katěrina Ivanovna nachystala dva chody, polévku a slaninu s křenem, o něčem takovém se nám dříve ani nesnilo. Nemá co na sebe... opravdu nemá, prosím, ale najednou jako by se chystala na návštěvu, je vyšňořená, a ne ledajak, ale tak, umějí udělat z ničeho všechno možné: účes si upraví, k tomu nějaký sněhobílý límeček, rukávky, člověk ji poznat nemůže, tak omládlá a zkrásněla. Soněčka, děvenka moje, ta jen vypomohla penězi, ale teď, říká, k vám nějaký čas nesmím tak často chodit, to by se neslušelo, leda za tmy, aby mě nikdo neviděl. Slyšíte, slyšíte to? Šel jsem si po obědě schrupnout, a to byste neřekl, Katěrina Ivanovna to nevydržela, a třebaže se ještě týden předtím s naší bytnou Amalií Fjodorovnou do krve pohádaly, teď ji najednou pozvala na šálek kávy. Dvě hodiny spolu seděly a celou dobu si šeptaly: ‚No tak Semjon Zacharyč je teď v úřadě a bere gáži a navštívil Jeho Excelenci a on sám vyšel, všem nařídil, aby počkali, a odvedl si Semjona Zacharyče kolem všech do své kanceláře.‘ Slyšíte, slyšíte to? ‚Ovšemže jsem,‘ povídá, ‚Semjone Zacharyči, nezapomněl na vaše zásluhy, a ačkoliv vás držela ta lehkomyšlná slabůstka, tak protože jste nyní dal slib a ježto bez vás to šlo u nás z kopce (slyšíte, slyšíte!), spoléhám prý na vaše čestné slovo,‘ totiž všechno to, říkám vám, si jednoduše vymyslela, ale ne snad z nějaké lehkomyšlnosti, prosím, nebo z pouhé vychloubačnosti! Ne, prosím, sama tomu všemu věří, sama se těmi vlastními výmysly utěšuje, na mou duši! A já ji neodsuzuji, ne, tohle neodsuzuji...! A když jsem pak před šesti dny svou první gáži – dvacet tři rublů čtyřicet kopějek – přinesl netknoutou domů, řekla mi ‚broučku‘. ‚Tys prý takový můj brouček!‘ A mezi čtyřma očima, rozumíte? Řekl byste, co je na mně krásného, jakýpak já jsem manžel? Ale ne, štípla mě do tváře: ‚Tys takový můj brouček!‘ řekla.“

Marmeladov se odmlčel, chtěl se usmát, ale najednou se mu roztrásla brada. Nicméně se přemohl. Tato krčma, zhýralé vzezření, pět nocí na člunech se senem, püllitrovka, a přitom ta chorobná láska k ženě a rodině uváděly jeho posluchače ve zmatek. Raskolnikov poslouchal napjatě, ale s pocitem bolesti. Zlobil se, že sem kdy chodil.

„Velevážený pane, velevážený pane!“ zaúpěl Marmeladov, když se opanoval, „ach, drahý pane, vám je to všecko možná pro smích jako těm druhým, a já vás jen obtěžuji hloupostí všech těch ubohých podrobností svého domácího života, ale mně to pro smích není! Neboť já jsem schopen to všecko procítit... Však jsem také celý zbytek toho rajského dne svého života a celého toho večera strávil ve vzletném snění: jak všecko zařídím, jak obleču děti a jí ulevím, i jak svou jedinou dceru z hanby do lůna rodiny navrátím... A co všecko ještě... To se přece smí, pane. A prosím, můj drahý pane (Marmeladov, jako by se náhle zachvěl, zvedl hlavu a upřeně se podíval na svého společníka), prosím, hned druhý den, po všech těch snech (vlastně dnes už je to pět dní) jsem k večeru vychytralou lstí, jako zloděj v noci, uzmul Katěrině Ivanovně klíč od její truhly, vzal jsem všecko, co zbylo z mé gáže, kolik to bylo, už si nevzpomínám, prosím, a takhle to se mnou dopadlo! Už pátý den jsem z domu, hledají mě, s mým místem je amen a frak leží v pivnici u Egyptského mostu, náhradou jsem dostal tenhleten háv... a se vším je amen!“

Marmeladov se udeřil pěstí do čela, zaťal zuby, zavřel oči a těžce se opřel loktem o stůl. Ale po chvíli se jeho výraz změnil. Podíval se na Raskolnikova se špatně předstíranou potutelností a drzostí a zasmál se.

„Ale dneska jsem si zašel k Soně, aby mi dala něco na zapití kcoviny! Hehehe!“

„A snad ti nedala?“ křikl ze strany kdosi z nově příchozích a po tom výkřiku se rozřehal na celé kolo.

„Tady tahle püllitrovka, prosím, je za její peníze,“ řekl Marmeladov výhradně k Raskolnikovovi. „Přinesla mi třicet kopějek, vlastnoručně, to poslední, co jí zbývalo, sám jsem to viděl... Neřekla ani slovo, jen se na mne tiše podívala... Tak se nedívají smrtelníci, tak truchlí a pláčou nad lidmi tam... bez výčitky, bez jediné výčitky! A to bolí ještě víc, prosím, ještě víc, tak bez výčitky...!“

Ano prosím, třicet kopějek. Ale copak je teď sama nepotřebuje? Co myslíte, drahý, velevážený pane? Musí teď přece dbát na čistotu. A tahle čistota stojí peníze. To je zvláštní čistota, rozumíte? Rozumíte? A pak nějaký ten krém si musí koupit, to přece jinak nejde, škrobené sukně, nějaké ztřeštěné střevičky, aby mohla nožku na odív vystavit, když musí přecházet kaluž. Chápete, chápete to, velevážený pane, co to je, taková čistota? A prosím, já, její vlastní otec, já jsem těch jejích třicet kopějek shrábl a šel jsem zapít kcovinu. A už za ně piju! Už jsem je propil, prosím... Řekněte, kdo pak se slituje nad takovým člověkem jako já? Nu? Politoval byste mě teď vy, velevážený, nebo ne? Jen to řekněte, velevážený, politoval, nebo ne? Hehehe!“

Chtěl si znova nalít, ale už nebylo co. Láhev byla prázdná.

„A pročpak tě litovat, co?“ křikl šenkýř, který se u nich zase objevil.

Zahlaholil smích, ozvaly se dokonce nadávky. Smáli se a nadávali jak naslouchající, tak i ti, co neposlouchali. Stačil jim pouhý pohled na figurku penzionovaného úředníka.

„Litovat! Pročpak mě litovat!“ zaječel náhle Marmeladov, načež se zvedl a napřáhl ruku v prudkém vzepětí, jako by právě na taková slova čekal. „Říkáš, pročpak mě litovat? Tak! Mne není proč litovat! Mne je třeba ukřižovat, ukřižovat, povídám, a ne litovat! Ale ukřižuj, soudce, ukřižuj, a ukřižovaného polituj! A pak k tobě sám přijdu, abys mě ukřižoval, neboť neprahnu po veselí, nýbrž po smutku a slzách...! Snad si nemyslíš, šenkýři, že mi tahle láhev byla zřídlem slasti? Smutek, smutek jsem hledal na dne jejím, smutek a slzy, a vychutnal jsem je, dosáhl jsem toho. A slituje se nad námi ten, kdo se slitoval nad všemi a kdo všechny a všechno chápal, on jediný, on je ten soudce. Onoho dne přijde a otáže se: ‚Kde je ta dceř, co se pro macechu zlou a souchotinářskou a pro dítky cizí a nezletilé obětovala? Kde je ta dceř, co se nad otcem svým pozemským, pijanem daremným, nelekajíc se zvlčilosti jeho, slitovala?‘ A řekne: ‚Přijdi! Už jednou jsem ti odpustil... Jednou jsem ti odpustil... I teď se ti odpouštějí hříchové tvoji mnozí za to, žeš milovala mnoho...‘ A odpustí mé Soně, odpustí, dobře vím, že odpustí... Teď, jak jsem u ní byl, ucítil jsem to tady v srdci! A všechny rozsoudí a všem odpustí, dobrým i zlým,

moudrým i pokorným... A nakonec, až už vyřídí všecky, pak se i k nám obrátí: ‚Vystupte,‘ řekne, ‚i vy! Vystupte opilí, vystupte nemohoucí, vystupte hanební!‘ A my vystoupíme do jednoho, beze studu, a staneme před ním. I řekne: ‚Jste hovada! Zvířecí je vaše podoba i rod. Ale přijďte i vy!‘ I pozvednou hlasy moudří, pozvednou hlasy rozumní: ‚Hospodine! Proč tyto přijímáš?‘ A řekne jim: ‚Proto je přijímám, moudří, proto je přijímám, rozumní, že ani jediný z nich se sám nepokládal za hodna...‘ A rozevře nám náruč svou a my s pláčem padneme do prachu... a všecko pochopíme! Pak všecko pochopíme! A všichni pochopí... I Katěrina Ivanovna... i ona pochopí... Bože, přijď království tvé!“

Zničený a vysílený sklesl na lavici, jako by zapomněl na své okolí, a ponořil se do hlubokých dum. Jeho slova udělala jistý dojem. Na chvíli se všechno ztišilo, ale záhy se opět ozval smích a nadávky.

„Rozsoudil to!“

„Tlučhuba!“

„Ouřada!“

A podobně.

„Pojďme, velevážený pane,“ zvedl náhle Marmeladov hlavu a podíval se na Raskolnikova. „Odvedte mě... Kozelův dům, ve dvoře. Už musím... ke Katěrině Ivanovně...“

Raskolnikov už dlouho pomýšlel na odchod a sám se chystal, že mu pomůže. Ukázalo se, že Marmeladovovi slouží mnohem lépe jazyk než nohy, nalehl na mladíka celou váhou. Bylo třeba zdolat dvě stě nebo tři sta kroků. Jak se blížili k domu, padal na opilce stále větší zmatek a strach.

„Já se teď nebojím Katěrinu Ivanovny,“ huhlal rozčileně, „ani toho, že mě začne tahat za vlasy. Co jsou to vlasy! Vlasy jsou hloupost! To vám říkám! Je to tak dokonce lepší, když mě začne krákat, ne, toho se nebojím... ale... jejich oči se bojím... ano... očí... Červených skvrn na tvářích se taky bojím... a ještě... jejího dechu se bojím... Viděl jste někdy někoho s touhle nemocí dýchat... když byl rozčilený? A dětského pláče se také bojím... Protože jestli jim Soňa neobstarala jídlo, tak... opravdu nevím! To opravdu nevím! Ale ran se nebojím... Abyste věděl, velevážený, mě tyhle rány nejenom nebolí, nýbrž mi působí rozkoš... Už se bez toho ani nemohu obejít.“

Tak je to lepší. Ať bije, ať si uleví... to je lepší... Tohle je ten dům, co patří Kozelovi. Zámečnickovi, Němci, bohatému... Vedte mě!“

Vchodem ze dvora vyšli do třetího poschodí. Schody byly čím dál temnější. Bylo už skoro jedenáct, a ačkoliv v tu roční dobu není v Petrohradě pořádná noc, bylo v nejvyšším patře hodně temno.

Malé začazené dveře na konci schodů, docela nahoře, byly otevřeny. Kousek svíčky osvětloval strašně nuznou, asi deset kroků dlouhou místnost; ze síně se dala přehlédnout celá. Všecko tam bylo nepořádně zpřeházené, většinou všelijaké dětské hadříky. Zadní kout byl přehrazený děravým prostěradlem, za kterým pravděpodobně stála postel. Jinak byly v pokoji jen dvě židle a hrozně otrhaný divan, potažený voskovaným plátnem, před divanem stál starý kuchyňský stůl z borového dřeva, nenatřený a nepokrytý. Na kraji stolu se v železném svícnu krčil dohořívající lojový oharek. Měli tedy Marmeladovovi pro sebe celý pokoj, ne jen kout, ale místnost byla průchozí. Dveře do dalších místností či klíček, v něž se byt Amalie Lippevechzelové rozpadal, byly pootevřeny. Ozýval se odtud halas a křik. Smáli se tam. Nejspíš tam hráli karty nebo pili čaj. Občas odtud vylétlo velmi peprné slovo.

Raskolnikov okamžitě poznal Katěrinu Ivanovnu. Byla to strašně přepadlá tenká žena, dost vysoká a urostlá, s dosud krásnými tmavě rusými vlasy a opravdu s rudými ruměnci na tvářích. Přecházela sem tam po své nevelké světnici, ruce sepnuté na prsou, rty speklé a nepravidelně, přerývaně oddychovala. Oči se jí zimničtě leskly, ale jejich pohled byl pichlavý a strnulý. V posledním mihotavém blikání dohořívajícího oharku působila ta souchotinářská a rozčilená tvář chorobným dojmem. Raskolnikov jí v duchu hádal asi třicet let, opravdu se k Marmeladovovi příliš nehodila... Příchozí neslyšela a vůbec nevnímala. Jak se zdálo, nebyla plně při smyslech, neviděla a neslyšela. Ve světnici bylo dusno, okno však neotevřela; ze schodů šel zápach, ale dveře na schody byly otevřené, ze zadní místnosti se pootevřenými dveřmi valila klubka tabákového dýmu, dráždilo ji to ke kašli, ale nepřivřela je. Nejmenší, asi šestileté děvčátko spalo skrčeno na podlaze, skoro vsedě, s hlavou zabořenou do pohovky. Asi o rok starší chlapec se celý třásl v koutě a plakal. Nejspíš byl zrovna bit. Nejstarší, asi desíleté děvčátko, vytáhlé a tenoučké jako sirka, jen v nuzné a potrhané košilce a ve vetším

soukenném zimníčku přehozeném přes nahá ramínka, který mu nedosahoval ani po kolena, jak byl ušitý jistě už před dvěma lety, stálo v koutě vedle bratříčka a objímalo ho kolem krku dlouhou, na sirku vyschlou rukou. Nejspíš ho konejšila, cosi mu šeptala a všemožně ho chlácholila, aby se snad opět nerozvzlykal, a současně bázně pokukovala po matce velikánskýma černýma očima, které se na jejím vyhublém a vylekaném obličejíčku zdály ještě větší. Marmeladov nevešel dovnitř, ale klesl hned ve dveřích na kolena a Raskolnikova postrčil kupředu. Když žena spatřila neznámého, roztržitě se před ním zastavila, na okamžik se probrala a zdálo se, že uvažuje, proč vešel. Ale vzápětí si pravděpodobně řekla, že jde do další místnosti, protože ta jejich byla průchozí. Už si ho tedy nevyšimala, šla k venkovním dveřím a chtěla je přivřít, ale náhle vykřikla, když na prahu spatřila klečet svého manžela.

„Aha!“ rozkřikla se zběsile. „Už ses vrátil! Ty kriminálníku! Ty vyvrheli... Kde jsou peníze? Ukaž kapsy, co tam máš! Šaty máš také jiné! Kams dal šaty? A peníze? Mluv!“

Horečně mu začala prohledávat kapsy. Marmeladov ihned poslušně a pokorně rozpráhl ruce, aby jí usnadnil hledání. Neměl u sebe ani kopějku.

„Tak kde jsou peníze?“ křičela. „Panebože, snad všechno nepropil! V truhle přece zbylo dvanáct rublů!“ A v náhlém vzplanutí zuřivosti ho popadla za vlasy a vlekla ho dovnitř. Marmeladov jí to sám ulehčoval tím, že za ní krotce lezl po kolenou.

„I to mě blaží! I to mě nebolí, ale bla-a-ží, ve-le-vá-že-ný pane-e!“ vykřikoval, jak jím cloumala za vlasy, ačkoliv už jednou udeřil čelem o podlahu. Děcko spící na zemi se probudilo a rozplakalo. Chlapec v koutě se neudržel, začal se třást a strašně vyděšený, téměř v záchvatu, s nářkem přiskočil k sestřičce. Nejstarší se chvěla jako osika.

„Propil je! Všecko, všecko propil!“ zoufale křičela ubohá žena. „I šaty má jiné! Ubožáci hladoví!“ zalomila rukama nad dětmi. „Zatracený život! A vy, vy se nestydíte,“ obořila se znenadání na Raskolnikova, „vy z krčmy! Ty jsi s ním pil! Ven!“

Mladík neodpověděl a pospíšil, aby už byl odtud. Ke všemu se ještě dokořán otevřely vnitřní dveře a vykouklo z nich několik zvědavců. Vysunovaly se drze rozesmáté hlavy s cigaretami

a dýmky, v domácích čepičkách. Bylo vidět postavy v županech i docela rozhalené, v letních, až neslušných oděvech, některé s kartami v rukou. Zvlášt pobaveně se smáli, když Marmeladov, vláčený za vlasy, vykřikoval, že ho to blaží. Někteří se dokonce drali do světnice a nakonec se ozvalo zlověstné pištění. To se dovnitř prodírala sama Amalie Lippevechzelová, aby po svém zjedнала pořádek a posté vyděsila nebohou ženu sprostým příkazem, že musí do zítřka vyklidit byt. Raskolnikov ještě stačil rychle sáhnout do kapsy, nabrat nazdařbůh hrstku drobných, které mu zbyly z rublu rozměněného v pivnici, a nenápadně je položit na okno. Ale venku na schodech si to rozmyslil a chtěl se vrátit.

„Co jsem to zas provedl za hloupost?“ řekl si. „Oni mají Soňu, já jsem odkázán sám na sebe.“ Ale s vědomím, že nazpět už si peníze vzít nemůže a že by si je stejně nevzal, mávl rukou a odcházel domů. „Soňa přece taky potřebuje na krémy,“ pokračoval už na ulici a jízlivě se usmál, „tahle čistota stojí peníze... Hm! Ale vždyť ta jejich Soněčka dneska možná sama pohoří, protože má také riziko, to je lov na vzácnou zvěř... rýžování zlata... a možná, že bez těch mých peněz by byli zítra všichni na holičkách... Ach ta Soňa! Dovedli si ale otevřít pramen! A čerpají z něho! A jak čerpají. Zvykli si na to. Poplakali si, a zvykli si. Člověk je padouch, zvykne si na všechno!“

Zamyslíl se.

„A co když nemám pravdu,“ vyhrkl náhle bezděčně, „co když člověk není *padouch* jako druh, jako lidský rod? Pak všechno ostatní jsou předsudky, jen a jen strašáky, a neexistují žádné zábrany, a tak je to správné...!“

III

Druhý den procitl pozdě z neklidného spánku, ale nijak po něm neokřál. Probudil se mrzutý, podrážděný, zlostný a nenávislně se rozhlédl po svém pokojíčku. Byla to titěrná, asi šest kroků dlouhá klícka, strašně ubohá se svými žlutými, zaprášenými a všude odstávajícími tapetami a tak nízká, že trochu vyšší

člověk se v ní necítil volně a neustále měl pocit, že vrazí hlavou do stropu. Nábytek v ničem nezadal světnici: stály tam tři staré, rozviklané židle, v koutě natřený stůl s několika sešity a knihami, a už jen vrstva prachu, která na nich ležela, prozrazovala, že se jich dlouho nikdo nedotkl, a konečně skoro celou jednu stěnu a půl šířky místnosti zabíral velký nevzhledný divan, kdysi s plátěným potahem, ale teď rozedraný, kterého Raskolnikov používal jako postele. Často na něm spal, tak jak byl, oblečený, bez prostěradla, přikrýval se starým chatrným studentským pláštěm a pod hlavu si dával jediný maličký polštářek, který podkládal veškerým svým prádlem, čistým i špinavým, aby měl víc pod hlavou. U divanu stál malý stolek.

Těžko už se dalo víc zchátrat a zpustnout. Raskolnikovovi to však v jeho nynějším duševním stavu spíše lahodilo. Zalezl před vším na světě jako želva do krunýře, a když někdy nakoukla do pokojíku služka, povinná mu poklízet, už její tvář v něm vzbouzela nepřítčný vztek, jak se stává některým monomaniakům, přespříliš na něco soustředěným. Bylo tomu už čtrnáct dní, co mu bytná přestala dávat jídlo, ale jeho dosud nenapadlo, aby k ní zašel vyjednávat, ačkoliv zůstal bez stravy. Nastasje, kuchařce a jediné služce jeho bytné, toto podnájemníkovu rozpoložení celkem vyhovovalo a nadobro u něho přestala uklízet a zametat, ledaže se nejvýš jednou týdně ledabyle chopila koštěte. Právě ona ho nyní vzbudila.

„Vstávej, co spíš!“ rozkřikla se. „Už je deset. Přinesla jsem ti čaj, dáš si přece čajík? Jistě jsi celý zmořený!“

Podnájemník otevřel oči, trhl sebou a poznal Nastasju.

„To mi posílá bytná?“ zeptal se a pomalu, jako nemocný, se pozvedl na divanu. „Ta akorát!“

Postavila před něho vlastní nakřáplý čajník se spařeným čajem a položila k tomu dvě kostičky zažloutlého cukru.

„Tady máš, Nastasjo, prosím tě,“ hrábl do kapsy (dokonce spal oblečený) pro několik měďáků, „skoč mi dolů pro žemli. A v uzenářství vezmi aspoň kousek salámu, nějakého lacinějšího.“

„S žemlí tu budu hnedka, ale nechtěl bys místo salámu zelňačku? Od včerejška, moc dobrou. Už navečer jsem ti ji schovala, ale vrátil ses pozdě. Moc dobrá zelňačka.“

Když se Raskolnikov pustil do polévky, přisedla Nastasja k němu na divan a dala se do hovoru. Pocházela z vesnice a byla od řeči.

„Praskovja Pavlovna si chce na tebe stěžovat u policie,“ řekla. Zamračil se.

„U policie? Co chce?“

„Neplatíš ani nevstáváš z postele. To víš, co chce.“

„K čertu, tohle mi ještě scházelo,“ zabručel skřípaje zuby, „ne, to se mi teď... vůbec nehodí... Husa hloupá!“ dodal nahlas. „Dnes k ní zajdu a promluví s ní.“

„Cožpak o to, husa to je, zrovna taková jako já, ale proč ty, chytřáku, ležíš jako pytel a k ničemu se nemáš? Říkáš, žeš předtím chodil učit děti, tak proč teď nic neděláš?“

„Dělám...,“ procedil neochotně Raskolnikov.

„A co děláš?“

„Práci...“

„Co za práci?“

„Přemýšlím,“ odtušil vážně po krátké odmlce.

Nastasja se roztřásla smíchem. Byla veselá, a když ji něco rozesmálo, smála se nezvučně, houpajíc a natřásajíc celým tělem, až se jí z toho dělalo nanic.

„A co, vymyslíš už hodně peněz?“ vypravila ze sebe.

„Bez bot děti učit nemohu. A kašlu na to.“

„Na dobré bydlo nekašli.“

„Za děti se platí měďáky. A co dokážeš za kopějky?“ pokračoval váhavě, jako by dával průchod vlastním myšlenkám.

„Snad bys nechtěl hned celý kapitál?“

Změřil si ji podivným pohledem.

„Ano, celý kapitál,“ odpověděl pak pevně.

„No, jen ne tak zhurta, ty bys jednoho vyděsil. Jde z tebe hrůza. Tak mám jít pro tu žemli?“

„Jak chceš.“

„Vida, docela jsem zapoměla! Včera, když jsi byl pryč, ti přece přišlo psaní.“

„Psaní! Mně! Od koho?“

„Od koho to nevím. Ale dala jsem listonoši ze svého tři kopějky. Dostanu je?“

„Tak sem s ním, proboha, sem s ním!“ vyřázel rozčileně Raskolnikov. „Panebože!“

Za chvílenku už měl dopis v rukou. Ano, byl od matky, z R-ské gubernie. Když ho bral, celý až zesinal. Už dlouho mu nikdo nepsal; ale nyní ho náhle píchlo u srdce i z jiného důvodu.

„Nastasjo, jdi už, proboha! Tady máš ty tři kopějky, jen už proboha běž!“

Psaní se mu třáslo v ruce. Nechtěl je otevírat před ní, chtěl s ním zůstat o samotě. Když Nastasja odešla, rychle je pozvedl ke rtům a políbil, pak se ještě dlouho vpíjel zrakem do rukopisu na adrese, do toho tak známého, drahého drobného ležatého rukopisu své matky, jež ho kdysi učila číst a psát. Otálel, zdálo se, že se dokonce čehosi obává. Konečně psaní otevřel – bylo velké a těžké, dobré dva loty. Dva velké dopisní papíry byly hustě a drobně popsány.

„Můj milý Roďo,“ psala matka, „už jsou tomu víc než dva měsíce, co jsem s Tebou písemně nehovořila, a to mě samu trápilo, a dokonce jsem v úvahách probděla nejednu noc. Přesto věřím, že mi toto mé nedobrovolné mlčení nebudeš zazlívát. Víš přece, jak Tě mám ráda. Já a Duňa máme jen Tebe jediného, Tys naše všechno, všechna naše naděje a víra. Kdybys věděl, jak mi bylo, když jsem se dověděla, že pro nedostatek prostředků nejsi už několik měsíců na univerzitě a že nemáš ani žádné kondice, ani z čeho žít! Čím jsem Ti mohla při svých sto dvaceti rublech roční penze pomoci? Těch patnáct rublů, které jsem Ti poslala před čtyřmi měsíci, jsem si vypůjčila, jak přece sám víš, také na účet penze od místního kupce Vasilije Ivanoviče Vachrušina. Je to hodný člověk a byl přítelem Tvého otce. Ale protože jsem mu postoupila právo na převzetí mé penze, musela jsem čekat, až bude dluh splacen, a k tomu došlo teprve nyní, takže jsem Ti celou tu dobu nemohla nic poslat. Ale teď Ti snad budu sláva bohu moci ještě něco poslat a vůbec teď nemůžeme žehrat na štěstěnu, jak se ihned dovíš. Předně, zdalipak tušíš, milý Roďo, že Tvá sestra už dva měsíce bydlí u mne a že už se nikdy v budoucnu neodloučíme? Sláva bohu, její soužení už skončilo, ale vylíčím Ti všecko pěkně po pořádku, abys věděl, jak to všecko bylo a co jsme před Tebou doposud tajily. Když jsi mi před dvěma měsíci psal, že jsi od kohosi slyšel, jak Duňa prý u Svi-

drigajlovových strašně zkusí hrubostí pánů, a když jsi po mně chtěl podrobné vysvětlení, co jsem Ti na to mohla tenkrát odepsat? Kdybych Ti byla napsala celou pravdu, byl bys možná nechal všeho a přišel třeba pěšky, vždyť dobře znám Tvou povahu i citlivost, jistě bys nebyl nechal svou sestru urážet. Já sama jsem z toho byla zoufalá, ale co se dalo dělat? A pak, ani já jsem tehdy neznala celou pravdu. Největší nesnáz byla totiž v tom, že když Duněčka loni u nich nastoupila jako vychovatelka, vzala si celých sto rublů zálohy s podmínkou, že jí na ně budou měsíčně strhávat z platu, a tak nemohla z toho místa odejít, dokud dluh nesplatila. Tuto částku (teď Ti mohu říci všechno, můj drahý Rodo) si vypůjčila hlavně proto, aby Ti mohla poslat šedesát rublů, které jsi tehdy tolik potřeboval a které jsi od nás loni dostal. Tehdy jsme Tě oklamaly, napsaly jsme Ti, že to je z peněz, které si Duněčka předtím nastrádala, ale tak to nebylo, nyní Ti píši celou pravdu, protože z vůle boží se teď všecko náhle změnilo k lepšímu, i proto, abys věděl, jak Tě má Duňa ráda a jak zlaté má srdce. Pan Svidrigajlov s ní skutečně zpočátku zacházel velmi hrubě a stíhal ji u stolu všelijakými nezdvořilostmi a posměšky... Ale raději se nebudu pouštět do všech těch trapných podrobností, abych Tě zbytečně nerozrušovala teď, když už je to všecko za námi. Zkrátka, přes vlídné a ušlechtilé jednání Marfy Petrovny, manželky pana Svidrigajlova, i všech ostatních v domě bylo Duněčce velmi těžko, nejvíce tehdy, když pak Svidrigajlov byl po svém starém vojáckém zvyku pod vlivem Bakcho-vým. Ale co nevyšlo později najevo? Představ si, že ten fanfarón už dávno zahořel k Duně vášní, ale stále to skrýval pod pláštěm hrubosti a opovržení. Možná že mu samému bylo hanba, že se sám hrozil tak frivolních choutek při pomyšlení, že je už v letech a otcem rodiny, a odtud že vyvěrala jeho mimovolná zášť k Duně. Možné je však i to, že hrubostí a posměchem chtěl před ostatními jen utajit pravdu. Ale posléze už se neovládl a opovážil se přijít k Duně s otevřeným a hnusným návrhem, sliboval jí všelijaké odměny i to, že všecko tady opustí a odjede s ní do jiné vsi nebo třeba do ciziny. Můžeš si představit, co zkusila! Z místa hned odejít nemohla, nejen pro ten nesplacený dluh, nýbrž i z ohledu k Marfě Petrovně, ve které se mohlo probudit podezření, takže by byla vnesla do rodiny rozvrat. Ostatně i pro Duněčku by to byl velký skandál,

jistě by to bylo neprošlo jen tak. A bylo tu ještě mnoho jiných důvodů, prostě Duňa nemohla počítat s tím, že z toho děsného domu vyvázne dřív než za šest neděl. Ale Ty jistě Duňu znáš, víš, jak je rozumná a jak pevnou má povahu. Duněčka snese mnoho, dokonce v sobě, když je nejhůře, umí najít tolik velkodušnosti, že jí to pomůže vytrvat. Ani mně dokonce nic neprozradila, ačkoliv jsme byly v častém písemném styku. Ale všecko se nečekaně rozuzlilo. Marfa Petrovna náhodou vyslechla svého muže, jak přemlouvá Duněčku v sadu, ale pochopila to obráceně a obvinila ze všeho ji v domnění, že všechno způsobila ona. Hned na místě se mezi nimi odehrál strašný výstup, Marfa Petrovna dokonce Duňu udeřila, ne nechala si nic vysvětlit, zato sama celou hodinu křičela a nařídila, aby Duňu neprodleně odvezli ke mně do města na obyčejném žebříňáku, na který bez ladu a skladu naházeli všechny její věci, prádlo i šatstvo, nezabalené a neuložené. Ke všemu se strhl lijavec a Duňa, ponížená a potupená, musela projet s vozkou na nekrytém voze celých sedmnáct verst. Uznej sám, co jsem Ti mohla odpovědět na Tvůj dopis, který jsem dostala před dvěma měsíci, o čem jsem Ti měla psát? Byla jsem z toho sama zoufalá; napsat pravdu jsem se neodvažovala, protože by Tě to příliš zdrtilo, roztrpčilo a pobouřilo. A co bys mohl konečně dělat? Leda zničit i sebe! Duněčka mi to také zakázala. A vyplnit dopis hloupými řečmi o ničem, když srdce bolí, to jsem nemohla. Celý měsíc u nás o té historce klevětilo celé město, a došlo to už tak daleko, že jsme s Duňou nemohly chodit ani do kostela, jak si nás lidé opovržlivě měřili a jak si šuškali, jak nás dokonce i hlasitě špičkovali. Všichni známí se nám začali vyhýbat, nikdo nás už ani nezdravil a spolehlivě jsem si zjistila, že kupečtí příručí a nějací úředníčkové namazali vrata našeho domu kolomazí, aby nás potupili, takže domácí po nás chtěli, abychom se vystěhovaly. Všecko to způsobila Marfa Petrovna, která dokázala Duňu nařknout a pošpinit u kdekoho. Je u nás se všemi známá a celý měsíc co chvíli přijížděla do města, a protože je dost upovídána a ráda vypráví o svých rodinných záležitostech, zejména si všem a kdekomu nařiká na svého muže, což je ohavné, roznesla zakrátko tu aféru nejen po městě, nýbrž po celém újezdu. Já z toho ulehla, Duněčka však byla pevnější než já, kdybys jen viděl, jak všecko snášela a jak mě ještě utěšovala a povzbuzovala! Je to an-

děl! Ale Bůh se nad námi slitoval a našemu utrpení byl učiněn konec. Panu Svidrigajlovovi se to rozleželo, šel do sebe a nejspíš ze soucitu s Duňou předložil Marfě Petrovně úplné a výmluvné důkazy Duněččiny naprosté nevinny, zejména dopis, který mu Duňa ještě před tím, než je Marfa Petrovna přistihla v sadu, byla nucena napsat a odevzdat, aby se vyhnula osobnímu vysvětlování a tajným schůzkám, na něž naléhal, a který po Duněčččině odjezdu zůstal v rukou pana Svidrigajlova. V tom dopise mu nejostřejším způsobem a velmi rozhořčeně vytýkala hlavně jeho chování k Marfě Petrovně, vštěpovala mu, že je otec a hlava rodiny a konečně, jak je od něho podlé trápit a přivádět do neštěstí už tak dost nešťastnou a bezbrannou dívku. Zkrátka, milý Rodčo, ten dopis je napsán tak ušlechtilě a dojmavě, že jsem štkala, když jsem ho četla, a od té doby jsem ho ještě nikdy nedočetla se suchýma očima. Mimoto mluvilo nakonec v Dunin prospěch i svědectví služebnictva, které, jak už to tak chodívá, vidělo a vědělo mnohem víc, než předpokládal sám pan Svidrigajlov. Marfa Petrovna byla svrchovaně ohromena a ‚zнову smrtelně zasažena‘, jak se nám sama svěřila, zato se však nezvratně přesvědčila o Duněčččině nevině a hned nazítří, v neděli, jela nejdříve do chrámu a na kolenou, s pláčem prosila královnu nebeskou, aby jí dala sílu vydržet tuto novou zkoušku a vykonat, k čemu je povinována. Potom, rovnou z chrámu, dříve než kohokoliv navštívila, přijela k nám, všecko nám vypověděla, hořce plakala a s upřímnou lítostí objímala Duňu a úpěnlivě ji prosila, aby jí odpustila. Ještě téhož jitra se bez meškání od nás vydala po všech domech ve městě a všude nejlichotivějšími slovy s pláčem dokazovala Duněččinu nevinu a ušlechtilost jejích citů i činů. A nejenom to, všude ukazovala a nahlas předčítala Duněčččin vlastnoruční dopis panu Svidrigajlovovi, a dokonce ho nechávala lidem opisovat (což už pokládám za přehnané). Tak musela několik dní za sebou navštěvovat všechny ve městě, protože se někteří cítili dotčeni, že jiným dala přednost, až se vytvořilo pořadí a v každém domě už čekali a každému bylo známo, že toho a toho dne bude Marfa Petrovna právě tam onen dopis předčítat, a na každé předčítání se opět scházeli i ti, kdo dopis už několikrát vyslechli doma nebo postupně v domech svých známých. Já si myslím, že mnoho, velmi mnoho z toho všeho bylo zbytečné, ale Marfa Petrovna už má takovou po-

vahu. V každém případě plně očistila Duněččin štít a všecka špína té aféry nesmazatelně utkvěla na jejím manželovi jako na hlavním viníku, až je mi ho skoro líto; zachovali se k tomu fanfarónovi až moc přísně. Duně ihned začali nabízet v některých domech kondice, ale odmítla. A vůbec jí všichni náhle projevují mimořádnou úctu. To všecko přispělo rozhodující měrou i k té neočekávané události, kterou se nyní, možno říci, mění celý náš osud. Věz tedy, milý Rodo, že Duňa má nápadníka, který ji požádal o ruku a jemuž už zatím dala souhlas, a právě o tom Tě chci neprodleně zpravit. Celá věc se sice rozhodla bez porady s Tebou, věřím však, že se nebudeš na mne ani na sestru horšit, neboť až se dovíš podrobnosti, sám seznáš, že jsme nemohly věc odkládat a čekat, jak odpovíš. Mimoto bys na dálku ani všecko nemohl správně posoudit. Tedy, věci se mají takto: on, Petr Petrovič Lužin, je už dvorní rada a je to vzdálený příbuzný Marfy Petrovny, která se o to všecko nemálo přičinila. Začal tím, že jejím prostřednictvím projevils přání nás poznat, byl ve vsí formě přijat, popil s námi kávu a hned na druhý den poslal dopis, v němž velmi zdvořile vyslovil svou nabídku a požádal o brzkou a určitou odpověď. Je to muž prakticky založený a velmi zaměstnaný a nyní pospíchá do Petrohradu a váží každou minutu. My jsme byly samozřejmě nejdříve přímo ohromeny, tak rychle a nečekaně se to všecko zběhlo. Strávily jsme v úvahách a rozmýšlení celý ten den. Je to muž důvěryhodný, se zajištěným postavením, má dvojí zaměstnání a už vlastní jmění. Je mu sice už pětáctyřicet, ale je docela příjemného zevnějšku a ještě se může líbit ženám, a vůbec je to velmi solidní a slušný pán, jen je trochu nevlídný a jakoby povýšený. Ale to se možná jen tak na první pohled zdá. Vůbec Tě varuji, milý Rodo, abys ho, až se s ním v Petrohradě setkáš, jak se má velmi brzy stát, nesoudil příliš rychle a ukvapeně, jak to máš v povaze, jestliže se Ti na něm při prvním zhlédnutí něco nebude zamlouvat. Říkám to pro všechny případy, ačkoliv podle mého na Tebe jistě udělá příznivý dojem. A mimoto, chceme-li se v člověku dobře vyznat, ať je to kdokoli, musíme k němu přistupovat poznenáhlu a opatrně, abychom neupadli do omylů a předpojatostí, kterých se pak velmi obtížně zbavujeme a které těžko napravujeme. Ale Petr Petrovič, podle mnohých známek aspoň, je muž velmi seriózní. Už při své první návštěvě nám dal na

srozuměnou, že je člověk solidní, že však v mnoha ohledech je stoupencem, jak se sám vyjádřil, ‚názorů naší moderní generace‘ a nepřitelem všech předsudků. Napovídal toho ještě mnoho, je, myslím, trochu marnivý a dělá mu moc dobře, když se může blýsknout, ale to přece není nic špatného. Já se v tomhle samozřejmě příliš nevyznám, ale Duňa mi vysvětlila, že není sice zvláště vzdělaný, ale celkem rozumný a zdá se hodný. Ty přece znáš povahu své sestry, Rodo. Je to pevné, rozumné, trpělivé a velkodušné děvče, i když s horoucím srdcem, jak jsem u ní dobře poznala. Ovšem že ani z její, ani z jeho strany nemůže být řeč o nějaké velké lásce, ale Duňa nejenže je rozumná, je zároveň bytost andělsky ušlechtilá a vezme si za své pečovat o muže, ochotného naopak postarat se o její štěstí, jak o tom zatím celkem nemáme důvod pochybovat, třebaže po pravdě řečeno měly věci trochu rychlý průběh. Navíc je to muž velmi prozíravý a bezpochyby sám pozná, že jeho manželské štěstí bude tím jistější, oč s ním bude Duněčka šťastnější. A pokud jde o nějaké povahové nesrovnalosti, o nějaké staré návyky, ba dokonce o jisté názorové neshody (bez nichž se neobejde ani nejšťastnější manželství), Duňa mi v tomhle ohledu sama řekla, že si je sebou jista a že to není žádný důvod k obavám, že snese mnoho, jen když ostatní vztahy budou čestné a spravedlivé. Například i mně se zdál zpočátku trošičku příkrý, ale to může být jen zdání způsobené jeho otevřeností, a určitě tomu tak bude. Například při druhé návštěvě, už po Duněččině svolení, se mezi řečí vyjádřil, že už dříve než poznal Duňu, byl rozhodnut vzít si řádnou dívku, ale bez věna, jen takovou, která poznala, co je chudoba, protože jak nám vysvětlil, muž nemá být ničím zavázán své ženě, naopak je mnohem lepší, když žena pokládá manžela za svého dobrodince. Dodávám, že se vyjádřil poněkud mírněji a jemněji, než jsem napsala, protože přesné znění výroku jsem zapomněla a zapamatovala jsem si jen myšlenku, a mimoto neřekl ta slova s nějakým úmyslem, nýbrž se zřejmě uřekl v zápalu konverzace, protože pak se to snažil uvést na pravou míru a zamluvit; mně se to však přesto zdálo trošičku příkré a pak jsem to také řekla Duně. Ale Duňa mi dokonce nakvašeně odpověděla, že ‚slova ještě nejsou činy‘, a v tom má ovšem pravdu. Než se rozhodla, probděla celou noc, a když předpokládala, že už spím, vstala z postele a celou noc cho-

díla sem a tam po pokoji, nakonec poklekla a dlouho se horlivě modlila před ikonou; a ráno mi oznámila, že se rozhodla.

Už jsem se zmínila, že Petr Petrovič se v těchto dnech chystá do Petrohradu. Má tam mnoho práce, chce v Petrohradě otevřít veřejnou advokátní kancelář. Už dlouho se zabývá soudními spory a procesy a právě v těchto dnech vyhrál jeden důležitý proces. A do Petrohradu musí i z toho důvodu, že ho tam čeká jedna důležitá záležitost v senátě. Jak vidíš, milý Rodo, může Ti být tuze prospěšný, dokonce všestranně, a s Duňou už jsme se shodly, že bys mohl třeba hned od dnešního dne vykročit na pevnou životní dráhu a pokládat svou budoucnost za zajištěnou. Ach, kéž by se to uskutečnilo! Bylo by to tak výhodné, že bychom mohli právem mluvit o velké milosti Boha všemohoucího. Duňa nesní o ničem jiném. Už jsme se odvážily něco v tom ohledu před Petrem Petrovičem naznačit. Vyslovil se k tomu opatrně a řekl, že ježto se bez tajemníka neobjede, bude samozřejmě raději dávat plat příbuznému než cizímu člověku, jestliže se ovšem v té funkci osvědčí (aby Ty ses neosvědčil!), ale hned vyslovil i pochybnost, zda Ti při tvém univerzitním studiu zbude čas na práci v jeho kanceláři. Tím napoprvé jednání skončilo, ale Duňa od té doby nemyslí na nic jiného. Žije teď už několik dní jako v horečce a dala dohromady už celý plán, jak se později budeš moci stát zástupcem, a dokonce společníkem Petra Petroviče v jeho advokátních záležitostech, tím spíše, že sám studuješ na právnické fakultě. A já s ní, Rodo, plně souhlasím a ztotožňuji se se všemi jejími plány i nadějemi, neboť se mi zdají velmi pravděpodobné. Přes nynější velmi pochopitelnou vyhybavost Petra Petroviče (protože tě ještě nezná) Duňa pevně věří, že toho všeho dosáhne svým dobrým vlivem na svého budoucího manžela, a tím si je jista. Samozřejmě že jsme si daly pozor, abychom se Petru Petrovičovi o těchto svých vzdálených snech neprořekly, zejména ne o tom, že budeš jeho společníkem. Je to muž solidní a možná by to přijal velmi suše, protože by to všecko pokládal za pouhé sny. Právě tak jsme se mu ani já, ani Duňa ještě slůvkem nezmínily o naší pevné naději, že nám pomůže podporovat Tě po dobu Tvých studií na univerzitě. Nezmínily jsme se proto, že za prvé to v budoucnu vyplyne samo sebou a on nám to bez zbytečných řečí jistě sám nabídne (přece by právě tohle Duněčce neod-

mítl) tím spíše, že ty se můžeš v kanceláři stát jeho pravou rukou a přijímat tuto pomoc ne jako dobrodíní, nýbrž jako zasloužený výdělek. Toho chce Duněčka docílit, a já s ní plně souhlasím. Za druhé jsme se mu nezmínily proto, že mi velmi záleží na tom, aby ses s ním při našem nadcházejícím setkání seznámil jako rovný s rovným. Když mu Duňa o Tobě nadšeně vyprávěla, odpověděl, že člověk si každého musí nejdřív prohlédnout sám a zblízka, než o něm může soudit, a že si vyhrazuje vytvořit si o Tobě názor až po vašem setkání. Víš, můj drahý Rodo, mně se z několika důvodů zdá (ale to nikterak nesouvisí s Petrem Petrovičem, jsou to spíš mé vlastní soukromé, ba možná babské, ženské vrtochy), že možná udělám lépe, když budu bydlet po sňatku zvlášť, jak žiju doposud, a ne s nimi. Jsem naprosto přesvědčena, že bude tak šlechetný a pozorný a sám mě pozve a nabídne mi, abych se už s dcerou nerozcházela, a jestliže to doposud neřekl, tak samozřejmě proto, že se to prostě předpokládá, ale já to odmítnu. Jak už jsem v životě pozorovala častokrát, nebývají tchyně mužům příliš po chuti, a já nejenže nechci být komukoli ani v nejmenším na obtíž, nýbrž sama chci zůstat naprosto nezávislá tak dlouho, dokud mám vůbec z čeho být živa a dokud mám takové děti, jako jsi Ty a Duněčka. Bude-li to možné, usadím se v blízkosti vás obou, protože, Rodo, to nejpříjemnější jsem si nechala na konec dopisu. Věz tedy, můj milý, že se možná velmi brzy všichni opět sejdeme a obejmeme po téměř tříletém odloučení! Je už napevno dohodnuto, že já a Duňa odjíždíme do Petrohradu, kdy, to ještě přesně nevím, ale rozhodně velmi, velmi brzy, možná že dokonce už za týden. Záleží to na pokynech Petra Petroviče, který nám dá ihned vědět, jakmile se v Petrohradě trochu porozhlédne. Rád by totiž z určitých důvodů co možná uspořádal svatební obřad, a dokonce, bude-li to možné, uspořádal veselku hned po Novém roce, a kdyby se to pro krátkost lhůty nestihlo, tak hned po Nanebevzetí. Budu tak šťastná, až Tě přivinu k srdci! Duňa je celá bez sebe radostí, že se s Tebou setká, a jednou žertem řekla, že už jen proto by si vzala Petra Petroviče. Duňa je anděl! Tentokrát Ti nic nepřipisuje, jen mi nakázala, abych Ti napsala, že s Tebou musí tolik mluvit, tolik, že teď není vůbec schopna vzít do ruky pero, protože v několika řádcích nic nenapíše, a jen se rozmrzíš. Ještě mi nakázala, abych Tě vřele objala

a poslala Ti bezpočet polibků. Ale přestože se možná velmi brzy setkáme osobně, pošlu Ti v nejbližších dnech největší částku, jakou budu moci. Teď, co se všichni dověděli, že Duněčka bude ženou Petra Petroviče, stoupl náhle i můj kredit a jsem si jista, že Afanasij Ivanovič mi půjčí na účet mé penze až do pětasedmdesáti rublů. Poslala bych ještě víc, ale dělají mi starosti naše cestovní výlohy; i když Petr Petrovič byl tak laskavý a vzal na sebe část výdajů spojených s naší cestou do hlavního města. Sám se nabídl, že na svůj účet dopraví naše zavazadla a velkou truhlu (prostřednictvím nějakých svých známých), přesto musíme počítat i s pobytem v Petrohradě, kde nemůžeme být bez groše, alespoň prvních několik dní. Ostatně už jsme s Duněčkou všechno přesně spočítaly a zjistily jsme, že cesta nepřijde nijak draho. Na dráhu to od nás je všeho všudy devadesát verst a pro jistotu už jsme se dohodly s jedním naším známým vesnickým povozníkem a pak už to klidně dojedeme v třetí třídě. Takže se mi možná podaří poslat Ti ne pětadvacet, ale nejspíš třicet rublů. Ale dost už, popsala jsem celičké dva archy a už nemám kam psát. Vypsala jsem Ti všechny naše příhody, však se to najednou nahrnulo událostí! A teď Tě, můj drahý Rodo, objímám až do našeho příštího setkání a posílám Ti své mateřské požehnání. Měj rád Duňu, měj rád svou sestru, Rodo, měj ji tak rád, jako ona má Tebe, a věz, že Tě má ráda nekonečně, víc než samu sebe. Duňa je anděl a Ty, Rodo, Tys naše všechno, všechna naše naděje a víra. Hlavně abys byl šťasten a budeme šťastny i my. Zdalipak se pořád ještě modlíš, Rodo, a věříš v milosrdenství Tvůrce a Vykupitele našeho? V hloubi srdce se strachuji, zda i Tebe nenakazilo nynější módní bezvěrectví. Je-li tomu tak, modlím se za Tebe já. Připomeň si, můj milý, jak jsi jako dítě, ještě za otcova života, žvatlal modlitbičky u mne na klíně a jak jsme tehdy byli všichni šťastni! Sbohem, anebo raději *na shledanou!* Vřele Tě objímám a tisíckrát líbám.

Až do hrobu Tvá

Pulcherija Raskolnikovová“

Skoro celou dobu co Raskolnikov četl, hned od začátku dopisu měl tvář mokrou od slz. Když však dočetl, byla bledá, křečovitě

stažená, rty měl zkřiveny chmurným, žlučovitým a zlým úsměvem. Zvrátil hlavu na svůj hubený, umolousaný polštář a zadumal se, dlouze se zadumal. Srdce mu prudce bušilo a myšlenky mu vířily v hlavě. Nakonec mu bylo k udušení těsno v té žluté komůrce podobné skříni nebo truhle. Zrak i myšlenky se dožadovaly volnosti. Vzal klobouk a vyšel ven, tentokrát už bez obav, že někoho na schodech potká – ani si na to nevzpomněl. Zamířil k Vasiljevskému ostrovu přes V-ský prospekt, jako by tam spěchal za nějakou prací, ale jako obyčejně šel a nic kolem sebe nevnímal, šeptal si něco pro sebe nebo k údivu chodců dokonce sám k sobě nahlas hovořil. Mnohý z nich ho měl za opilého.

IV

Matčin dopis ho zdrtil. Nicméně o jeho hlavním, ústředním bodu nebyl ani okamžik na pochybách, už když ho četl. Zásadní rozhodnutí se mu rýsovala v hlavě s konečnou platností: „Ne! K tomu sňatku, dokud žiju já, nedojde! A celý pan Lužin ať táhne k čertu!“

„Protože to je nad slunce jasné,“ bručel si s úsměškem a nevesele se už napřed kochal úspěchem svého předsevzetí. „Kdepak, maminko, kdepak, Duňo, mne neošidíte! A těch omluv, že mě ani nepožádaly o radu a že všechno rozhodly samy! Bodejt! Myslí si, že teď už to nejde zrušit, ale na to se ještě podíváme, jestli jde, nebo nejde! A ta jejich kolosální výmluva, to jejich: ‚Petr Petrovič je tak zaměstnaný člověk, tak úžasně zaměstnaný člověk, že i ženit se bude v kalupu, jednou nohou ve vlaku!‘ Kdepak, Duněčko, já vím, moc dobře vím, o čem se mnou musíš *tolik* mluvit i o čem jsi přemýšlela celou tu noc, když jsi přecházela po pokoji, i zač ses modlila ke Kazaňské Bohorodičce v maminčině ložnici. Komupak se jde lehce na Golgotu? Hm... Tak tedy, vaše rozhodnutí je konečné, Avdoťjo Romanovno, uráčila jste se provdat za praktického a racionálního muže, který má vlastní jmění (který *už* má vlastní jmění,

to zní solidněji a okázaleji), který má dvojí zaměstnání a je stoupcem názorů naší moderní generace (jak píše maminka). A *zdá se* hodný, jak podotýká sama Duněčka. To *zdá se* je na tom všem nejpodařenější! Tak s tímhle *zdá se* bude mít Duněčka svatbu! Podařené! Vskutku podařené!

... Přitom by mě moc zajímalo, proč maminka napsala to o té ‚moderní generaci‘, jestli jen kvůli výstižnější charakteristice té osoby, nebo docela záměrně, aby mě naladila pro pana Lužina? Ó vy chytračky! A stejně by mě zajímala další okolnost – totiž jak dalece byla jedna ke druhé upřímná, a to jak ten den a tu noc, tak celou další dobu. Jestli si naplno řekly *všecko*, anebo pochopily, že mají obě totéž na duši i na srdci a že by zbytečně něco vysvětlovaly a leda se darmo podřekly? Ano, nejspíš k tomu stejně došlo, vyplývá to i z dopisu. Mamince se zdál *trošičku* příkrý a hned s tím chudinka naivní zatepla šla na Duněčku. Ale ta se samozřejmě rozhorlila a ‚odpověděla nakvašeně‘. Bodejť! Kdo by nevyletel z kůže, když je *všecko* nad slunce jasné i bez naivních otázek a slovo už dalo slovo! A proč mi vůbec píše takovou věc jako: ‚Měj rád Duňu, Rodo, vždyť ona Tě má ráda víc než sebe.‘ Jistě proto, že ji samu už tajně trápí svědomí, že svolila, aby se dcera obětovala pro syna. ‚Tys naše naděje, Tys naše všechno!‘ Ach maminečko! Vřelo to v něm víc a více, a kdyby se v tu chvíli setkal s panem Lužinem, byl by ho snad zabil!

„Hm, svatá pravda,“ snažil se dál sledovat divoký vír myšlenek, táhnoucích mu hlavou, „svatá pravda, že k člověku je třeba ‚přistupovat poznenáhlu a opatrně, abychom poznali, co je zač‘. Přesto do pana Lužina vidím. Hlavně že je to ‚člověk praktický a že se *zdá* hodný‘ – to přece není jen tak, vzít na sebe starost o zavazadla, dopravit na svůj účet tu velkou truhlu! Řekněte, není hodný? A *nevěsta* i matka si zjednají povozníka, pojedou na žebříňáku pod rohoží (jako bych tak nebyl jezdit!). Co na tom! Je to přece všeho všudy devadesát verst. ‚A pak už to klidně dojedeme v třetí třídě‘ – těch tisíc verst! Je to přece rozumné, žij, jak ti kapsa dovolí. Ale copak to jde, pane Lužine, je to přece vaše *nevěsta*... A není možné, abyste nevěděl, že si matka půjčuje na dráhu ze své penze. Chápu, že pro vás tu běží o značný obchodní obrat, o podnik s oboustranným ziskem a stejným podílem a tedy i se stejnými náklady. Ob-

chod je obchod, jak se říká, to neznám bratra. Jenže v tomhle je praktický pán trošičku napálil: zavazadla ho přijdou laciněji než jejich cestovné, ne-li naposled docela zadarmo. Copak to opravdu žádná z nich nevidí, nebo to schválně nechťejí vidět? Jsou přece tak spokojené, tak spokojené! A když si pomyslím, že tohle je teprve květ, to pravé ovoce že je teprve čeká! Oč tady hlavně jde? Přece ne o lakotu ani chamtivost, ale o *tón*, jakým se to všechno odbývá. To přece není nic jiného než budoucí *tón* jejich manželství, varování... A proč maminka najednou tak rozhazuje? S čímpak přijede do Petrohradu? S třemi rubly nebo se dvěma ‚papírky‘, jak říká ta... bába... hm! Z čehopak chce být v Petrohradě živa potom? Vždyť už z něčeho vyrozuměla, že u Duněčky *nebude moci* po svatbě žít, dokonce ani první dobu! Milý člověk se asi v tom smyslu nějak podřekl, projevil, ačkoliv něco takového maminka rozhodně odmítá, prý proti tomu budu sama! Tak nač vlastně spoléhá, na sto dvacet rublů své penze, zkrácených o dluh Afanasiji Ivanoviči? Plete ještě teplé šátky a vyšívá navlékačí rukávy, kazí si staré oči. Ale z těch šátků má ke svým sto dvaceti rublům ročně všeho všudy dvacet rublů, jako bych to nevěděl! Jak vidět, přece jen spoléhají na velkomyslnost páně Lužinovu, že jim to sám nabídne a že je bude ještě přemlouvat. Ale sklapne vám! Takoví už jsou ti schillerovští krasoduchové, že do poslední chvíle si člověka přizdobují pavími pery, do poslední chvíle od něho čekají jen dobro a žádné špatnosti. Třebaže tuší, že mince ukáže i svůj rub, za nic na světě si to jaksepatří nepřiznají a všechno se v nich vzpírá pouhému pomýšlení na něco podobného, vši moci od sebe odhánějí pravdu, dokud jim takový přibarvený člověk vlastnoručně nevypálí rybník. Moc by mě zajímalo, jestli má pan Lužin také nějaký řád, sázím se, že má v knoflíkové dírcce ‚Annu‘ a že si ji bere na obědy k dodavatelům a kupcům. A na svatbu s ní jistě přijde také! Ale co, může mi být ukradený!

... Dobře, neřekl bych, kdyby maminka, už to má v povaze, ale jak to, že i Duňa? Duněčko moje milá, jako bych vás neznal! Když jsme se naposled viděli, šlo už vám přece na dvacátý a vaše založení mi už bylo jasné. Maminka mi tu píše, že ‚Duněčka snese mnoho‘. To jsem ale věděl. Věděl jsem to už před půltřetím rokem a od té doby jsem na to půltřetího roku myslel, ano, právě na to, že

„Duněčka snese mnoho“. Když snesla pana Svidrigajlova a všecko, co následovalo, snese dozajista mnoho. A teď si i s matkou vzaly do hlavy, že by snesla i pana Lužina, stoupence myšlenky, že nejvýhodnější jsou manželky, jež jejich manželé vytrhli z bídy a obšťastnili, Lužina, který navíc tu myšlenku hlásá div ne při prvním seznámení. Ale budiž, dejme tomu, že se „uřekl“, třebaže je to muž racionální (takže se dost možná vůbec neuřekl, ale právě si pospíšil, aby jim nalil čistého vína), ale co Duňa, Duňa? Ona přece do něho vidí, a přitom s ním má žít! Bude raději o suchém černém chlebu a o vodě, než aby prodala svou duši, natož aby se vzdala své mravní svobody kvůli blahobytnému životu; ani za celý Šlesvik-Holštýn ne, natož za pana Lužina! Ne, Duňa, pokud jsem ji znal, byla docela jiná a... nezměnila se samozřejmě ani teď! Darmo mluvit! Je krušno u Svidrigajlovových! Je krušno trmáčet se za dvě stě rublů celý život jako guvernanta z gubernie do gubernie, a přesto vím, že má sestra půjde spíš jako negr k plantážníkovi nebo jako Lotyš k východopruskému Němci, než aby si pošpinila duši a mravní cítění svazkem s někým, koho si neváží a po kom jí nic není – doživotně jen pro svůj osobní prospěch! Celý z nejryzejšího zlata nebo nejčistšího briliantu by mohl být pan Lužin, a přece by se nikdy neuvolila stát se jeho zákonitou souložnicí! Tak proč se najednou uvoluje? Kde je tady háček? V čem tkví celý vtíp? Věc je přece jasná: pro sebe, pro vlastní pohodlí, ba ani pro záchranu svého života by se nikdy neprodala, ale pro jiného se prodá! Pro drahého, zbožňovaného člověka se prodá! V tom je celá ta záhada, že pro bratra, pro matku se prodá! Všecko prodá! Ano, v takovém případě v sobě můžeme mravní pohnutky potlačit a všecko, svou svobodu, klid, a dokonce i svědomí, všecko prodáme jako starou veteš. Co je do života! Hlavně že naši miláčkové budou šťastni! Ale to nám nestačí, my si k tomu vymyslíme ještě vlastní kazuistiku, od jezuitů si ji vypůjčíme, a na nějakou dobu snad uklidníme i samy sebe, samy sebe přesvědčíme, že je to tak nutné, opravdu nutné, že účel světí prostředky. Ano, takové jsme a všecko je nad slunce jasné. Je jasné, že v popředí a ve středu děje nestojí nikdo jiný než Rodion Romanovič Raskolnikov. Jaká možnost zajistit mu štěstí, vydržovat ho na studiích, udělat ho společníkem v podniku, zabezpečit celou jeho existenci. Dost možná, že z něho

jednou bude bohatý, významný a vážený člověk, že dokonce dožije život ve slávě! A matka? Ale jde přece o Rođu, o drahého Rođu, o jejího prvorozeného! Jakpak by takovému prvorozenátku neobětovala i tak skvělou dceru! Ach vy milá, nespravedlivá srdce! Ale kdež, v tomhle případě jsme ochotny necouvnot třeba ani před Soněččíným údělem! Soněčko, Soněčko Marmeladovová, ty Soněčko, věčná, co svět světem bude! Jste si vědomy, jste si plně vědomy tíhy své oběti? Jste? Máte na ni právo? Způsobíte jí prospěch? Jednáte rozumně? Uvědomujete si, Duněčko, že Soněččin úděl není ani o stín odpornější než úděl s panem Lužinem? „O lásce nemůže být řeč,“ píše maminka. Ale co když nemůže být řeč nejen o lásce, ale ani o úctě, a naopak už může být řeč o zošklivění, opovržení a zhnusení. Co pak? Inu, nic jiného než že si člověk musí *zachovat čistotu*. Nemám pravdu? Chápete však, chápete, chápete, co znamená taková čistota? Chápete, že ta lužinovská čistota je stejná jako Soněččina, ba možná horší, odpornější a podlejší, protože vám, Duněčko, koneckonců jde o určitý přepych, kdežto tam je ve hře všeho všudy smrt hladem! Draze, pře-draze zaplacená čistota to bude, Duněčko! A co pak, až to pro vás začne být nesnesitelné? Pak budete litovat? Toho zármutku, hoře a proklínání, těch pečlivě skrývaných slz, protože vy přece nejste Marfa Petrovna! A co si pak počne matka? Je přece nespokojená už teď, už teď se trápí. Co teprve, až prohlédne docela! A já? Co jste si vlastně myslely o mně? Nechci, abyste se pro mne obětovala, Duněčko, ani vy, maminko! Dokud žiju, tak k tomu nedojde, za nic nedojde! Nesmí!“

Vtom se vzpamatoval a zarazil se.

„Nedojde? A co uděláš, aby k tomu nedošlo? Zakážeš to? Jakým právem? Co jim můžeš ty sám slíbit, abys na to měl právo? Že jim zasvětiš celý svůj život, celou svou budoucnost pak, *až dostuduješ a dostaneš místo*? To pro ně není nic nového, ale jsou to zatím jen vidiny. A co teď? Chápeš, že musíš něco podniknout ihned? A co zatím děláš? Jenom je odíráš! Vždyť si ty peníze vypůjčují na svou storublovou penzi, na záruku pánů Svidrigajlových. Čím je tedy chceš uchránit před Svidrigajlovy, čím před Afanasijem Ivanovičem Vachrušinem, ty budoucí milionáři, ty Joviši, páne nad jejich osudy? Za deset let? Ale za deset let si matka u svých šátků docela

zkazí a možná vypláče oči a zchřadne pústem. A sestra? Jen se zamysli, kam to může za těch deset let nebo během těch deseti let dospět se sestrou! Domyslíš ses?“

Podobnými otázkami se trýznil a vybičovával a cítil dokonce jistou rozkoš. Ty otázky nebyly ostatně nové ani nenadálé, nýbrž staré, palčivé a věčně se opakující. Už před drahnou dobou ho začaly hrýzt a rozdírat mu srdce. Už je to dlouho, co na něho padla nynější tíseň a od té doby stále rostla a sílila, až v posledních dnech dozrávala a vyústila v jedinou hrůznou, podivnou a fantastickou otázku, která mu sedí na srdci a na mozku a nesmlouvavě se dožaduje zodpovězení. A k tomu jako úder hromu nyní ještě matčin dopis! Bylo mu jasné, že musí skoncovat s pasivní melancholií a sebetrýzněním, s věčnými úvahami o bezvýchodnosti problémů a bezpodmínečně něco podniknout, a to hned a co nejrychleji. Stůj co stůj se musí rozhodnout pro cokoliv, nebo...

„Nebo se vzdát práva na život!“ rozkřikl se náhle zběsile. „Pokorně se poddat osudu jednou provždy a udusit v sobě všechno, nadobro se vzdát práva jednat, žít a milovat!“

„Chápete, chápete, velevážený, co to znamená, když už člověk nemá kam jít?“ Vybavila se mu najednou včerejší Marmeladovova otázka. „Každý přece musí mít kam jít...“

Náhle se zachvěl, to jak mu projela hlavou jistá, také včerejší myšlenka. Nezachvěl se však proto, že jím projela. Věděl totiž a tušil, že jím určitě „projede“, a už ji čekal. A pak, nebyla to myšlenka zdaleka včerejší. Rozdíl byl jen v tom, že před měsícem, a dokonce ještě včera to byl jen sen, a teď... teď se vybavila docela jinak než sen, v docela nové, hrozné a naprosto překvapivé podobě, a on si to najednou uvědomil... Zatmělo se mu před očima, jako by dostal ránu do hlavy.

Kvapně se rozhlédl, něco hledal. To hledal lavičku, chtěl si sednout. Šel totiž právě po K-ském bulváru. Lavičku zahlédl asi sto kroků před sebou. Zamířil k ní nejrychleji, jak byl schopen, ale než k ní došel, potkalo ho malé dobrodružství, které ho na několik minut plně upoutalo.

Jak vyhlížel lavičku, všiml si, že asi dvacet kroků před ním jde žena, zprvu ji však neuznal za hodnu zájmu, stejně jako nic z toho co se kolem něho do té chvíle míhalo. Přihodilo se mu už nejed-

nou, že přišel například domů a vůbec nevěděl, kudy se tam dostal, a už tomu přivykl. V té ženě však bylo něco zvláštního, co na první pohled bilo do očí a poznenáhlu upoutávalo pozornost, nejdříve proti jeho vůli, až ho to dráždilo, ale pak pořád víc a více. Náhle zatoužil pochopit, co to vlastně na té ženě je tak zvláštního. Zaprvé šla ta jistě velmi mladá dívka v letním úpalu prostovlasá, bez paraplíčka i bez rukaviček a v chůzi trochu směšně rozhazovala rukama. Šaty měla hedvábné, z lehkého druhu („prací“), ale také podivně oblečené, nedopjaté a vzadu v pase, hned na začátku sukně roztržené; cár volně plandal za ní. Přes holý krk měla přehozený malý šáteček, celý však posunutý a shrnutý. Nadto šla nejistým krokem, klopýtavě a chvílemi dokonce hodně vrávoravě. Zvláštní setkání Raskolnikova posléze zaujalo docela. Dohonil dívku až u lavičky. Sotva k ní došla, hned na ni těžce klesla, na samý kraj, zvrátila hlavu přes opěradlo a zavřela oči, zřejmě nesmírnou únavou. Prohlédl si ji lépe a okamžitě poznal, že je úplně opilá. Byl to nezvyklý, nechutný pohled. Raskolnikova dokonce napadlo, že se možná mýlí. Viděl neobyčejně mladistvý obličejíček, asi tak šestnáctiletý a dost možná patnáctiletý, drobounký, hezoučký a blondatý, ale celý rozpálený a jaksi napuchlý. Dívka zřejmě o sobě skoro nevěděla. Přehodila si nohu přes nohu a odhalila se při tom mnohem víc, než se slušelo. Podle všeho si jen velmi mlhavě uvědomovala, že je na ulici.

Raskolnikov si nesesl, ale neměl se ani k odchodu, zůstal u ní v rozpacích stát. Onen bulvár je vždy málo živý, ale teď, ke druhé hodině a za takového parna, byl téměř liduprázdný. A přece opodál, asi patnáct kroků odtud při kraji bulváru se zastavil jakýsi pán, na němž bylo vidět, že má také tisíc chutí za nějakým účelem k dívce přistoupit. I on ji podle všeho z dálky uviděl a chtěl dohonit, ale Raskolnikov mu to překazil. Zle po něm loupal očima, ovšem jen když se Raskolnikov nedíval, a netrpělivě čekal, kdy už mu ten protivný odranec uvolní místo. Bylo nabíledni, oč mu šlo. Pánovi mohlo být kolem třicítky, byl statný a vypasený, krev a mlíko, měl růžové rty a malý knírek, oblečený byl s veškerou elegancí. Raskolnikov se hrozně rozběsnil; náhle dostal chuť toho vypaseného hejska něčím urazit. Na chvílku odešel od dívky a pokročil k pánovi.

„Tak co vy tady, Svidrigajlove? Co tady pohledáváte?“ houkl na něj se zatátými pěstmi a vzteklým úšklebkem.

„Dovolte! Co to má znamenat?“ ohradil se přísně pán a svráštíl obočí v povýšeném údivu.

„Co? Abyste se klidil!“

„Jak se opovažuješ, ty obejdo!“

A rozpráhl se bičíkem. Raskolnikov se na něho bez rozmýšlení obořil holými pěstmi, ačkoliv statný pán by se byl zřejmě vypořádal i se dvěma takovými. Ale vtom ho kdosi zezadu pevně sevřel. Stanul mezi nimi strážník.

„Přestaňte, pánové, neračte se prát na veřejných místech! Co tady děláte? Co jste zač?“ uhodil přísně na Raskolnikova, jehož cáry mu byly podezřelé.

Raskolnikov se na něho podíval. Byl to bodrý vojácký zjev se šedivými kníry a licousy a rozumným pohledem.

„Jdete jak na zavalanou!“ vyhrkl a natahoval se po jeho ruce. „Jsem Raskolnikov, bývalý student práv... Vy to také vezměte na vědomí,“ obrátil se na pána. „A vy pojdte se mnou, něco vám ukážu...“

A už držel strážníka za ruku a vlekl ho k lavičce.

„Jen se na ni podívejte, je opilá namol, a tak šla po bulváru. Kdo ví, co je zač, ale nevypadá, že by byla od řemesla. Nejspíš ji někde opili a zneužili... Poprvé... chápete? A pak ji pustili k vodě. Jen se podívejte na ty roztržené šaty a podívejte se, jak je má navlečené. Je vidět, že ji někdo oblíkal, že se neoblíkala sama, že ji oblíkaly nešikovné ruce, mužské! A teď se podívejte tamhle. Tohohle hejska, s kterým jsem se div nepoprál, vůbec neznám, vidím ho poprvé v životě, ale i on ji před chvílkou zhlídl, jak šla opilá a bez smyslů, a teď si na ni dělá laskominy a hrozně rád by ji takhle, v tomhle stavu sebral a někam odvezl... Ano, tak je to, dejte přece na má slova! Nemýlím se. Na vlastní oči jsem viděl, jak ji pozoroval a sledoval, ale já mu to překazil, a teď jenom čeká, až odejdu. Vidíte ho, poodešel o pár kroků a čeká, dělá, že si zapaluje cigaretu... Jak to udělat, aby ji nedostal? Jak ji odvést domů? Přemýšlejte!“

Strážník okamžitě věděl, na čem je. Oč jde otlému pánovi, bylo nad slunce jasné, ale ještě tu bylo to děvče. Strážce pořádku

se k ní schýlil a prohlédl si ji zblízka. Rysy mu zjihly upřímným soucitem.

„Ach, škoda jí,“ potřásl hlavou. „Takové dítě! Ba, zneužili ji. Slyšíte, milostslečno,“ začal jí domlouvat, „kdepak račte bydlet?“ Dívka otevřela unavené, otupělé oči, nechápavě se podívala na tazatele a ohnala se rukou.

„Poslyšte,“ řekl Raskolnikov. „Tu máte,“ hrábl do kapsy a šťastně našel dvacet kopějek, „vezměte drožku, ať ji zaveze na její adresu. Jen tu adresu ještě vyzvědět!“

„Slečinko, no tak, slečinko!“ spustil zas strážník, když přijal peníze. „Vezmu drožku a doprovodím vás. Kam poručíte, prosím? Kde račte mít bydliště?“

„Kšc...! Neotravujte...,“ zablekotala dívka a opět se ohnala rukou.

„Ale, ale, to není hezké! To je přece hanba, slečinko, moc velká hanba!“ Znova potřásl hlavou pohoršeně, soucitně a rozhořčeně. „To je práce!“ otočil se na Raskolnikova. A přitom si ho zase rychle prohlédl od hlavy k patám. Jistě z něho nebyl moudrý. Tak odraný a rozdává!

„Našel jste ji daleko odtud?“ zeptal se ho.

„Říkám vám přece, vrávorala přede mnou tady po bulváru. A jak došla k téhle lavičce, tak se na ni svalila.“

„Bože, co se to teď na světě rozmohlo hanebnosti! Takové neviňátko, a už je to opilé! Zneužili ji, to se ví! Šatičky má roztržené... Je to dneska sodoma! A bude z nějaké slušné, chudé rodiny... Takových teď je! A vypadá tak jemně jako slečinka.“ A znovu se nad ni sklonil.

Možná že sám měl doma zrovna takové dcerky, co „vypadají tak jemně jako slečinky“, s manýrami dobře vychovaných lidí a s všelijakými odkoukanými módními výstřelky.

„Hlavně,“ přimlouval se Raskolnikov, „aby nepadla do rukou tomu padouchovi! Prosím, on se jí ještě posmívá! Na očích je mu vidět, co by rád. A nehne se odtud, mizera!“

Raskolnikov to vykřikoval a nepokrytě na něj ukazoval rukou. Neznámý to slyšel a málem se znova rozkatil, ale rozmyslil si to a spokojil se s opovržlivým pohledem. Pak pomalu poodešel ještě asi o deset kroků a zase zůstal stát.

„Což o to, do rukou mu padnout nesmí,“ přemítal nahlas strážník. „Jen kdyby nám řekla, kam ji máme odvézt, jinak... Tak slečinko, slečinko!“ sklonil se znova.

Dívka teď docela otevřela oči, pozorně se podívala a jako by cosi pochopila, zvedla se z lavičky a vykročila zpátky směrem, kterým přišla. „Fuj, nestydové, pořád otravujete!“ ohnala se po nich zas. Odcházela rychle a pořád ještě hodně vrávoravě. Hejsek šel za ní, ale postranní alejí, a nespouštěl z ní oči.

„Nebojte se, já ji nedám!“ řekl kategoricky strážník a pustil se za nimi.

„Povídám, sodoma!“ vzdychal.

Vtom jako když Raskolnikova uštkne. Rázem byl jako vyměněný.

„Poslyšte, vy!“ křikl za strážníkem.

Strážník se otočil.

„Nechte ji! Co vám je do toho? Nestarejte se o ně! Jen ať se s ní povyrazí!“ ukázal na hejska. „To není vaše věc!“

Strážník na něho nechápavě vytřeštil oči. Raskolnikov se rozesmál.

„E-ech!“ mávl po něm rukou strážce pořádku a šel dál za hejskem a za dívkou. Zřejmě měl Raskolnikova za blázna nebo za něco ještě horšího.

„Dvacet kopějek v tahu,“ řekl zlostně Raskolnikov, když osaměl. „Aťsi! Dostane i od toho druhého a pustí ji s ním, a bude to... Proč jsem se jen vnucoval se svou pomocí? Copak jsem od toho, abych pomáhal? Mám vůbec právo pomáhat? Ať třeba jeden druhého sežerou, co je mi po tom? Jak mě vůbec mohlo napadnout darovat těch dvacet kopějek? Copak jsou moje?“

Ale ta podivínská slova mu spíše přitížila. Usedl na opuštěnou lavičku. Myšlenky se mu rozutíkaly... A vůbec mu v té chvíli působilo jakékoliv myšlení utrpení. Přál si, aby na něho padly mráčky, aby na všechno zapomněl a pak se probudil a začal všechno od začátku...

„Ubohé děvče!“ řekl s pohledem na opuštěný roh lavičky. „Probere se, popláče si, pak se to doví matka... Nejdřív ji plácne a potom pořádně zbije, vyčiní jí a dost možná ji i vyžene... A když nevyžene, stejně se toho domáknou Darji Francovny a milé děvče

bude jak štvanec... Brzy nato nemocnice (jako vždycky u těch, které mají velmi početné matky a spouštějí se tajně) a pak... pak znova nemocnice... vodka... krčmy... a zas nemocnice... a za dva za tři roky z ní bude mrzák, a to jí prosím bude všeho všudy osmnáct nebo devatenáct let... Jako bych takové neznal! A jak to začínalo u nich? Navlas stejně... Fuj! Ale ať! Prý je to tak v pořádku. Takové a takové procento prý musí každý rok odejít... někam... nejspíš k čertu, aby to osvěžilo ostatní a nebylo na obtíž. Procento! Opravdu, mají na to nádherné slůvko, takové uklidňující, určené. Jednou je to procento, tak jaképak znepokojování! Prosím, kdyby se tomu říkalo nějak jinak... pak by to možná bylo na pováženou... A co když se nakonec do toho procenta dostane i Duněčka...? Když ne do tohotohle, tak do nějakého jiného...?“

„Ale kam to vlastně jdu?“ vzpomněl si náhle. „To je divné, vím, že jsem někam šel. Přečetl jsem dopis a šel jsem... Aha, už si vzpomínám, na Vasiljevský ostrov jsem šel, k Razumichinovi... Ale proč? A jak to, že mi zrovna teď přišlo do hlavy, abych šel k Razumichinovi? To je zajímavé.“

Podívoval se sám sobě. Razumichin byl jeho někdejší kolega na univerzitě. Bylo zajímavé, že na univerzitě Raskolnikov téměř neměl přátele, všech se stranil, k nikomu nechodil a návštěvy přijímal nevlídně. Ostatně i kolegové na něho záhy zanevřeli. Společné schůzky, debaty ani zábavy pro něho jako by nebyly. Studoval horlivě, nebyl k sobě shovívavý a pro tu vlastnost si ho každý vážil, ale nikdo ho neměl v lásce. Byl velmi chudý, a přitom jaksi povýšeně hrdý a uzavřený, jako by v sobě nosil nějaké tajemství. Někteřím jeho kolegům se zdálo, že se na ně na všechny dívá jak na děti, spatra, jako by je všechny převyšoval vospělostí, vědomostmi i názory, a že jejich názory a zájmy má za cosi nižšího.

S Razumichinem se však bůhvíproč sblížil, totiž ani ne tak sblížil, jako k němu byl sdílnější a otevřenější. K Razumichinovi mohl mít člověk ostatně stěží jiný vztah. Byl to nadmíru veselý a sdílný mládenec, dobrý až do prostoduchosti. Nicméně se pod tou prostotou skrývala hloubka a důstojnost. Jeho nejlepší přítel to dobře věděli, byl oblíbený u všech. Byl velmi bystrý, třebaže někdy opravdu trochu prostoduchý. Měl výrazný zjev, byl vysoké, hubené postavy, černovlasý, vždy nedbale oholený. Občas si bujně zahý-

řil a měl pověst siláka. Jednou v noci ve společnosti srazil úderem dvoumetrového policajta. Pít mohl donekonečna, ale stejně dobře nemusel pít vůbec; někdy řádl přímo neodpustitelně, ale když nechtěl, neřádl vůbec. Razumichin byl zajímavý i tím, že ho nevyvedl z míry žádný nezdar a že ho, jak se zdálo, nemohly zkrušit sebesthorší podmínky. Mohl bydlet třeba na střeše, snášet pekelný hlad i strašnou zimu. Byl chudý jako kostelní myš, živil se však zásadně sám a vlastním přičiněním a vydělával si prací všeho druhu. Znal bezpočet pramenů, z nichž mohl čerpat, samozřejmě že práci. Jednou si celou zimu netopil v pokoji a tvrdil, že je to dokonce příjemnější, protože prý se v chladu lépe spí. V přítomné době byl i on přinucen odejít z univerzity, ale jen nakrátko, a ze všech sil se snažil zlepšit své poměry tak, aby mohl dále studovat. Raskolnikov u něho nebyl dobré čtyři měsíce a Razumichin ani nevěděl, kde bydlí. Jednou, asi před dvěma měsíci, se sice potkali na ulici, ale Raskolnikov se odvrátil, a dokonce přešel na druhou stranu ulice, aby ho Razumichin neviděl. A Razumichin, ačkoliv ho viděl, prošel kolem něho nevšímavě, nechtěl *rušit přítele*.

V

„**P**ravda, chtěl jsem přece ještě nedávno jít k Razumichinovi, prosit o nějakou práci, aby mi obstaral buď kondice, nebo cokoliv...,“ rozpomínal se Raskolnikov, „ale čím mi může pomoci teď? Dejme tomu, že mi sežene kondice, dejme tomu, že se se mnou rozdělí o poslední kopějku, jestli nějakou má, takže si budu moci koupit boty a dát spravit šaty, abych mohl chodit na kondice... hm... Dobře, ale co dál? Co dokážu za pár měďáků? Copak tohle teď potřebuju? Opravdu směšné, jak jsem teď mohl jít k Razumichinovi...“

Otázka, proč nyní šel k Razumichinovi, ho znepokojovala víc, než si přiznával. Plný vnitřního neklidu hledal v tom zdánlivě nejvšednějším kroku jakýsi zlověstný význam.

„Je možné, že jsem skutečně chtěl všechno odbýt jen Razumichinem, že pro mě byl jediným východiskem?“ ptal se udiveně sám sebe.

Přemýšlel a mnul si čelo, až se mu – zvláštní věc – po velmi dlouhém uvažování jaksi bezděčně a téměř sama od sebe vynořila v hlavě prapodivná myšlenka.

„Hm... k Razumichinovi,“ promluvil náhle naprosto klidně, jako by pronášel konečné rozhodnutí, „k Razumichinovi zajdu, jak by ne..., ale ne teď... zajdu k němu... nazítří po *tamtom*, až budu mít *tamto* za sebou a všechno půjde novou cestou...“

A náhle se vzpamatoval.

„Po *tamtom*,“ vykřikl a vyskočil z lavičky, „ale copak k *tamtomu* dojde? Copak k *tomu* opravdu dojde?“

Vstal a odcházel, div neutíkal. Chtěl se pustit zpátky, ale návrat domů se mu náhle strašně zprotivil. Vždyť právě tam, v té díře, v té strašlivé skříni uzrávalo všechno *to* už déle než měsíc, a tak šel, kam ho nohy nesly.

Jeho nervózní chvění se změnilo v jakousi třesavku, cítil dokonce mrazení a i v tom parnu mu chvílemi byla zima. Přímou s přemáháním a skoro podvědomě začal z jakési vnitřní potřeby pozorovat všechno, co mu přišlo do cesty, jako by usilovně pátral po rozptýlení, ale valně se mu to nedařilo a co chvíli upadal do zádumčivosti. Vždy když pak s trhnutím znova zdvihl hlavu a rozhlédl se kolem sebe, v okamžení zapomínal, o čem právě přemýšlel, a dokonce kudy šel. Tak přešel celý Vasiljevský ostrov, vyšel k Malé Něvě, přešel most a zamířil na Ostrovy. Zeleň a svěžest zprvu zalahodily jeho unaveným očím, zvyklým na městský prach, na vápno a ohromné drtící a skličující domy. Tady nebylo ani dusno, ani puch, ani krčmy. Záhy se však i tyto nové, příjemné pocity změnilly v chorobné a jitrivé. Občas se zastavil před nějakou vilkou ověncenou zelení, nahlížel plotem a viděl v dálce na balkónech a na terasách napařádné ženy, viděl pobíhající děti v sadech. Zvláště silně ho přitahovaly květiny, je pozoroval ze všeho nejdéle. Potkával také nádherné kočáry, jezdce i jezdkyň. Provázel je zvědavě pohledem a zapomínal na ně, dřív než mu zmizeli z očí. Jednou se zastavil a spočítal své peníze, zjistil, že má asi třicet kopějek. „Dvacet strážníků, tři Nastasje za dopis... Marmeladovovým jsem tedy včera dal asi sedmačtyřicet až

padesát kopějek,“ zjišťoval a dělal jakousi bilanci, ale vzápětí už zase nevěděl, proč vůbec peníze vyndal z kapsy. Připomněl si to, když procházel kolem nějaké jídelny, vlastně hospůdky a pocítil hlad. Vešel dovnitř, vypil sklenku vodky a snědl piroh s nějakou nádivkou. Dojedl ho už zase v chůzi. Hrozně dávno nepil vodku a teď rázem účinkovala, ačkoliv vypil jen tu jedinou skleničku. Nohy mu ztěžkly, začala ho zmáhat ospalost. Zamířil domů, ale už na Petrově ostrově se docela vysílený zastavil, sešel z cesty, zašel do křoví, svalil se na trávu a v tu chvíli usnul.

V chorobném stavu se sny často vyznačují mimořádnou plastičností, výrazností a nebývalým sepětím se skutečností. Výjevy bývají mnohdy pitvorné, ale prostředí a celý vývoj situace přitom tak nesmírně věrohodné, naplněné tak jemnými, neočekávanými, ale celý obraz umělecky tak vhodně dokreslujícími podrobnostmi, že by si je nikdo v bdělém stavu nevymyslí, i kdyby to byl stejně velký umělec jako Puškin nebo Turgeněv. Takové sny, chorobné sny vždy jasně utkvívají v paměti a silně působí na vyšinutý a už rozrušený lidský organismus.

Raskolnikovův sen byl úděsný. Viděl se v něm jako dítě ještě v rodném městečku. Je asi sedmiletý a jednou ve svátek kvečeru je s otcem na procházce za městem. Je pošmourné, dusno, krajina navlas taková, jak si ji uchoval v paměti, ba v paměti mu dokonce vybledla víc, než jak se mu teď vybavovala ve snu. Městečko je ze všech stran otevřené, leží jak na dlani, kolem ani vrbičky, jen kdesi velmi daleko, až na kraji nebe se černá lesík. Za městečkem, skok od poslední zahrádky, stojí krčma, veliká krčma, která na něho vždy působila svrchovaně tísnivým dojmem, a dokonce mu naháněla strach, kdykoliv kolem ní na procházkách s otcem šli. Bylo tam vždycky tolik lidí, tolik povyku, smíchu a klení, tolik neslušného a chraptivého zpěvu, tolikrát se tam rvali, kolem krčmy se pokaždé potloukaly tak opilé a hrozné zjevy... Když je potkávali, tiskl se vždy k otci a celý se chvěl. Kolem krčmy vede polní cesta, vždy plná prachu a prach na ní je pokaždé úplně černý. Kroutí se od krčmy dále a takových tří sta kroků odtud zahýbá doprava kolem městského hřbitova. Uprostřed stojí zděný kostel se zelenou bání, kam chodil asi dvakrát ročně s otcem a matkou na zádušní mši za babičku, která zemřela už dávno a kterou nikdy nespátřil. Po-

každé s sebou brali kaši na bílé misce zabalené do ubrousku, kaše byla sladká, rýžová a hrozinky byly zapíchnány do tvaru kříže. Měl rád ten kostel i jeho starodávné ikony, většinou bez obruby, i starého kněze s roztřesenou hlavou. Vedle babiččina hrobu, na němž byla deska, byl ještě malý hrobeček jeho mladšího bratra, který zemřel šestiměsíční a kterého také vůbec neznal a nemohl pamatovat. Řekli mu však, že měl malého bratříčka, a proto se pokaždé, když přišli na hřbitov, před hrobem nábožně a úctyplně křížoval a klaněl a líbal ho. A teď se mu zdá, že jdou s otcem po té cestě ke hřbitovu a míjejí krčmu; drží se otcovy ruky a ustrašeně se ohlíží na krčmu. Je zaujatý zvláštní podívanou. Tentokrát je tu nějaká veselice, dav vyšňořených měštek, žen, jejich mužů a všelijaké sebranky. Všichni jsou opilí, všichni zpívají a před krčmou stojí vůz, ale podivný vůz. Je to takový veliký vůz, do jakých se zapřahají těžcí tahouni a v jakých se vozí zboží a sudy vína. Vždycky se rád díval na ty tahouny s dlouhou hřívou a silnýma nohama, krácející klidným odměřeným krokem a vlekoucí za sebou celou horu nákladu bez nejmenší známky úsilí, jako by jim bylo s vozy dokonce snáze než bez nich. Tady však – podivná věc – byla k takovému velkému vozu připražena malá hubená vesnická ryzka z těch, co se, jak už nejednou viděl, ze všech sil dřou s nějakou vysokou fúrou dřeva nebo sena, zejména když vůz uvázne v blátě nebo v koleji, a co je při tom vozkové vždycky tak hrozně, tak strašně šlehají bičem a někdy i po tlamě a přes oči, že se div nerozpláče, a maminka ho vždycky raději odvádí od okna. Náhle však vypukne vřava: z krčmy vycházejí s povykem, zpěvem i balalajkami namol opilí hřmotní venkované v červených a modrých košilích, s kabáty přes ramena. „Nasedat, všichni nasedat!“ křičí jeden s hrozně silným krkem a masitým obličejem červeným jak mrkev. „Všechny svezu, nasedat!“ Ale odpovídá mu smích a výkřiky.

„Taková herka nás zrovna svezel!“

„Přeskočilo ti, Mikolko, nebo co? Zapřáhne takového chcípáka!“

„Lidi, ale vždyť téhle ryzce je už určitě dvacet let!“

„Nasedat, všechny svezu!“ vykřikuje stále Mikolka, první vyskakuje na vůz, bere opratě a vztyčuje se na předku. „Hnědák odjel prve s Matvejem,“ křičí z vozu, „a tahle kobyłka mi, lidičky, jen pije žluč, mám sto chutí ji zabít, darmo mi užírá obrok. Nasedat,

povídám! Tryskem pojedem! Tryskem ji pustím!“ Chápe se biče a s rozkoší se chystá ryzku bít.

„I co, tak nasedajte!“ smějí se v hloučku. „Slyšíte, že pojedě tryskem!“

„Ta už jistě neví deset let, co to je.“

„A pojedě!“

„Nelitujte ji, lidi, každý si připravte do ruky bič!“

„Toť se ví! Šlehej!“

Všichni se hrnou s chechotem a vtipkováním na Mikolkův vůz. Vlezlo tam asi šest lidí, a ještě se vejdou další. Přibírají nějakou tlustou, brunátnou ženskou. Má červené šaty, čepec s korálkovou čelenkou, na nohou stěvíce, louská oříšky a uculuje se. Kolem se lidé smějí, a jak by ne – tak nanicovatá kobylka, a poveze takový náklad tryskem! Dva chasníci na voze hned berou každý po biči, aby Mikolkovi pomohli. Ozve se „hyjé!“, herka vší silou zabere, ale kdepak tryskem, ani krokem to nemůže dokázat, jenom stříhá ušima, frká a podklesává pod ranami tří bičů, které se na ni sypou jako hrách. Smích na voze i v hloučku se zdvojnásobí, ale Mikolka se vzteká a v zuřivosti sází kobylce ránu za ranou, jako by doopravdy věřil, že se rozběhne.

„Pusťte mě tam taky, lidi!“ dostal zálsuk nějaký mládenec v hloučku.

„Nasedat! Všichni nasedat!“ křičí Mikolka. „Všechny utáhne. Já ji ubiju!“ A šlehá a šlehá, už ani neví, čím by ji v rozběsnění vzal.

„Tatínečku, tatínečku,“ křičí chlapec na otce, tatínku, co to dělají! Tatínku, bijí chudáčka koníčka!“

„Pojďme, pojďme!“ říká otec. „Jsou opilí, vyvádějí, hlupáci. Pojďme, neďvej se na to!“ A chce ho odvést, ale on se mu vytrhne a celý bez sebe běží ke kobylce. Ale s nešťastnou kobylkou už je zle. Lapá po dechu, zastavuje se, znova zabírá, div se nesvalí.

„K smrti ji umrskajte!“ křičí Mikolka. „Jinak to nepůjde. Ubiju ji!“

„Že ti není hanba, satanáši!“ křičí nějaký stařec z hloučku.

„Kdo to kdy viděl, aby takováhle kobylka vezla takový náklad!“ přidává se druhý.

„Ztrháš ji!“ volá třetí.

„Nech mě! Je moje! Můžu si s ní dělat, co chci. Všichni nasedat! To by bylo, aby neběžela tryskem!“

Najednou všechno přehluší výbuch smíchu. Kobyłka nesnesla zuřivé bičování a z nemožnosti začala vyhazovat. Dokonce ani stařec se neudržel a pousmál se. A jak také ne – taková nanicovatá kobyłka, a ještě si vyhazuje!

Dva chasníci z kolemstojících berou další biče, přiskakují ke kobyлке a bijí ji z boků. Každý běží po jedné straně.

„Po tlamě ji bijte, přes oči, přes oči!“ křičí Mikolka.

„Zpívejte, lidičky!“ volá kdosi na voze a všechno nahoře se přidává. Rozléhá se opilá píseň, drnčí bubínek, při refrénech hvízdají. Ženská louská oříšky a uculuje se.

... Utíká vedle kobylinky, předbíhá ji, vidí, jak ji šlehají přes oči, přímo přes oči! Pláče. Srdce mu usedá, slzy mu tečou proudem. Někdo ho zasáhne bičem, ale necítí to, lomí rukama, křičí, vrhá se k šedivému starci s bílým vousem, pokyvujícím nad tím vším pohoršeně hlavou. Nějaká žena ho vezme za ruku a chce ho odvést, ale vytrhne se jí a znovu utíká ke kobyлке. Ta už je v posledním tažení, ale opět začíná vyhazovat.

„Aby tě ďas spral!“ zařve vztekla Mikolka. Odhazuje bič, shýbne se a sebere na dně vozu dlouhou silnou oj, uchopí ji oběma rukama na jednom konci a jak může, rozmáchne se s ní nad ryzkou.

„Přerazí ji!“ volají kolem.

„Zabije ji!“

„Je moje!“ křičí Mikolka a vši silou mávne ojí. Ozve se těžký úder.

„Bijte ji, bijte! Co jste přestali!“ hartusí z hloučku.

Ale Mikolka se rozmáchne podruhé a na hřbet nešťastné herky dopadá druhý úder. Kobyłka podklesne na zadních, ale vzchopí se a škube sebou s vypětím posledních sil na všechny strany, chce se vyprostit. Odevšad ji ale berou šesti biči a oj znova vyletuje a dopadá poťretí, počtvrté, pravidelně a s plnou silou. Mikolka zuří, že jí nedokáže zabít jednou ranou.

„Ta má kořínek!“ volají kolem.

„Teď už určitě padne, lidičky, teď už bude po ní!“ křičí z hloučku zvědavec.

„Sekyrou ji vemte, jaképak... Doražte ji najednou!“ ozývá se další.

„Ech, vy nemehla! Uhněte!“ zařve zběsile Mikolka, odhodí oj, znova se shýbne do vozu a vytáhne železný sochor. „Pozor!“ vykřikne a ze všech sil praští svou ubohou kobyлку. Žuchla rána, ko-

bylka zavravorala, podklesly jí nohy, chtěla sebou zase šhubnout, ale sochor jí vši silou dopadá na záda a kobylka se hrouťí na zem, jako by jí podťali všechny čtyři nohy najednou.

„Dobijte ji!“ křičí Mikolka a jako pomínutý vyskočí z vozu. Několik chasníků, také brunátných a opilých, popadne, co je po ruce – biče, hole, oj – a rozběhne se k dodělavající kobylce. Mikolka si stoupne ze strany a nazdařbůh ji začíná mlátit sochohem po zádech. Herka natahuje tlamu, těžce supí a zdechne.

„Dorazil ji!“ křičí v hloučku.

„Tak proč neběžela tryskem!“

„Je moje!“ křičí Mikolka se sochohem v ruce a očima podlitýma krví. Stojí, jako by litoval, že už nemá koho bít.

„Že ti opravdu není hanba!“ ozývá se mezi kolemstojícími už několik hlasů.

Nešťastný chlapec už neví, co dělá. S nářkem se prodírá mezi lidmi k ryzce, obejmje její mrtvou, zakrvavenou hlavu a líbá ji, líbá oči a pysky... Pak znenadání vyskočí a nepřičetně se oboří svými pěstičkami na Mikolku. V té chvíli ho konečně dohání otec, který za ním celou dobu běžel, a odnáší ho z davu.

„Půjdem! Půjdem!“ domlouvá mu. „Půjdem domů!“

„Tatínku! Pročpak... zabili... chudinku kobylku?“ štká, ale zajíká se a slova se mu derou ze sevřené hrudi jako výkřiky.

„Jsou opilí, vyvádějí, půjdem, nebudem se do toho plést!“ slyší otcovo domlouvání. Objemje ho oběma rukama, ale prsa se mu stále více svírají. Chce vydechnout a vykřiknout, a procítá.

Probudil se celý zpocení, se zvlhlými vlasy, schváčený a zděšeně se vztyčil.

„Sláva bohu, že to byl jen sen!“ oddychl si s úlevou a usedl pod stromem. „Co to jen se mnou je? Nepokouší se o mne horečka? Takový hnusný sen!“

Tělo měl jak rozbité, duši mu svírala těžká chmura. Položil lokte na kolena a podepřel si oběma rukama hlavu.

„Bože!“ zaúpěl. „Copak opravdu, copak opravdu vezmu sekyru a budu ji bušit do hlavy, roztříštím jí lebku... budu klouzat po lep-kavé teplé krvi, vylamovat zámek, krást a tříst se, ukrývat se, potřísněný krví... se sekyrou... Bože, copak je to možné?“

Třásl se přitom jako osika.

„Co to jen pořád mám?“ pokračoval a opět se schoulil v jakémisi nesmírném úžasu. „Věděl jsem dobře, že neobstojím, tak proč jsem se do té chvíle mučil? Přece už včera, včera, když jsem byl dělat tu... *zkoušku*, už včera jsem se jasně přesvědčil, že neobstojím... Tak co pořád ještě chci? Proč jsem pořád ještě na vahách? Přece už včera, když jsem šel ze schodů, jsem sám řekl, že to je podlé, odporné a nízké, tak nízké... Z pouhého pomyšlení na to, se mi v *bdělém stavu* udělalo zle a zhrozil jsem se...“

„Ne, já couvnu, určitě couvnu! Atsi nemají všechny ty mé plány nakrásně žádnou trhlinku, atsi je všecko, k čemu jsem se tento měsíc rozhodl, jasné jak den a správné jako matematika! Bože! Stejně se neodhodlám! Couvnu, určitě couvnu! Tak proč ještě, proč ještě pořád...“

Vstal a užasle se rozhlédl, jako by se divil i tomu, jak se sem dostal, a zamířil na T-ský most. Byl bledý, oči mu planuly, údy ochablé, ale náhle měl pocit, že se mu volněji dýchá. Cítil, že už ze sebe shodil to strašlivé, tak dlouho jej tížící břímě, a náhle mu bylo lehko a klidno na duši. „Bože můj,“ prosil, „ukáž mi cestu a zřeknu se té své proklaté... vidiny!“

Šel přes most a mírně, klidně hleděl na Něvu, na planoucí západ ohnivě rudého slunce. Ačkoliv byl slabý, necítil teď vůbec únavu. Jako by se náhle provalil bolák, který se mu celý měsíc sbíral na srdci. Svoboda, svoboda! Osvobodil se z těch čar a kouzel, z urknutí a šálení!

Když si ty chvíle a všecko, co se s ním v těch dnech dělo, později vybavoval okamžik za okamžikem, bod za bodem, podrobnost za podrobností, žasl přímo pověřčivě vždy nad touž okolností, v podstatě sice nijak mimořádnou, v níž však potom vždy viděl jakési předurčení svého osudu. Totiž za nic nemohl pochopit a ničím si vysvětlit, proč se tenkrát, unavený a utýraný, takže by měl nejvýhodnější vrátit se domů nejkratší a přímou cestou, vracel přes Senné náměstí, na které vůbec zacházet nemusel. Zacházka to nebyla velká, zato nápadná a naprosto zbytečná. Pravda, už se mnohokrát vrátil domů, aniž mohl říci, kterými ulicemi šel. Proč však, ptal se vždycky, proč však k tak důležitému a pro něho tak rozhodujícímu a zároveň tak dokonale náhodnému setkání na Senném (na němž neměl dokonce co pohledávat) došlo právě tehdy,

v takové hodině, v takovém okamžiku jeho života a právě v takovém duševním rozpoložení, právě za takových okolností, kdy jedině toto setkání mohlo tak rychle a nezvratně rozhodnout o celém jeho osudu? Jako by tam na něho přímo číhalo?

Když přecházel Senné, bylo kolem deváté. Všichni, co tu prodávali na stolech, pultech, v krámech i krámcích, zavírali své podniky nebo uklízeli a skládali zboží a rozcházeli se domů, zrovna tak jako jejich zákazníci. Na špinavých a páchnoucích dvorech domů Senného náměstí se u jídelen v přízemí a hlavně u krčem kupilo množství všelijakých kramářů a trhanů. Raskolnikov měl při svých bezcílných vycházkách v oblibě taková místa i všecky ty přilehlé uličky. Tam jeho cáry nevzbuzovaly ničí povýšenou pozornost a dalo se tam přijít v jakémkoli stavu, aniž to někoho pohoršovalo. Hned na rohu K-né uličky prodával nějaký měšťan se ženou, svou manželkou, na dvou stolech různé zboží: nitě, kalouny, kartounové šátky a podobně. I oni už se chystali domů, ale zdrželi se hovorem se známou, která se u nich zastavila. Tato známá byla Lizaveta Ivanovna neboli prostě, jak jí všichni říkali, Lizaveta, mladší sestra lichvářky Aleny Ivanovny, koležské tajemnice, stařeny, k níž den předtím přišel Raskolnikov zastavit hodinky a provést svou *zkoušku*... O této Lizavetě věděl už dávno všechno a také ona ho trochu znala. Byla to vysoká, hranatá, ostýchavá a pokorná stará panna, skoro slabomyslná, stará asi pětatřicet let a svou sestrou doslova ztročovaná pracovala na ni ve dne v noci, třásla se před ní strachem a snášela od ní dokonce bití. Stála nerozhodně s rancem před měšťanem a ženou a se zájmem je poslouchala. Oba jí velmi horlivě něco vykládali. Když ji Raskolnikov nenadále spatřil, projel jím podivný záchvěv, přímo se otřásl ohromením, ačkoliv na tom setkání nebylo pranic ohromujícího.

„Měla byste to rozhodnout sama, Lizaveto Ivanovno,“ říkal hlasitě měšťan. „Zaskočte sem zítra tak v sedm. Oni taky přijdou.“

„Zítra?“ opáčila táhle a zamýšleně Lizaveta, jako by se nemohla rozhodnout.

„Ale máte vy před tou Alenou Ivanovnou nahnáno!“ brebentila čilá trhovcova žena. „Připadáte mi jako malé děcko. Vždyť to ani není vaše vlastní sestra, a takhle si vás osedlala!“

„Tak radši pro jednu Aleně Ivanovně nic neříkejte, prosím,“ vkročil jí do řeči muž, „dejte na má slova, neproste se jí a přijďte. Tenhle obchod se vám vyplatí. I sestřička to potom uzná.“

„Myslíte, že bych měla?“

„Zítra o sedmé, od nich přijdou taky, rozhodnete se sama.“

„I čajíček bude,“ dodala žena.

„Tak dobře, já přijdu,“ pronesla Lizaveta pořád ještě nerozhodně a pomalu se vzdalovala.

Raskolnikov v tu chvíli přešel a víc neslyšel. Šel pomalu a nenápadně, hleděl, aby nepropásl ani jediné slovo. Jeho první ohrožení se poznenáhlu změnilo v úděs, který mu mrazivě projel zády. Dověděl se, náhle, nenadále a naprosto neočekávaně se dozvěděl, že zítra přesně v sedm hodin večer Lizaveta, stařenina sestra a její jediná spolubydlící, nebude doma a že tedy stařena přesně v sedm hodin večer *zůstane doma sama*.

Domů měl jen několik kroků. Vrátil se jako odsouzený k smrti. Neuvažoval o ničem a nebyl toho ani schopen, ale celou svou bytostí náhle vycítil, že už nemá svobodu úsudku ani vůle a že je s konečnou platností rozhodnuto.

Bylo mu jasné, že i kdyby měl čekat třeba celé roky na příhodnou chvíli a kdyby o ni usiloval, nebyl by nejspíš mohl počítat s příležitostí lépe korunující jeho úsilí, než byla ta, jež se mu naskytlá nyní. Rozhodně by bylo obtížné vypátrat den před činem a najisto, s velkou přesností a nejmenším nebezpečím, bez jakéhokoli podezřelého vyptávání a vyzvídání, že zítra v tolik a tolik hodin ta a ta stařena, jež má být přepadena, bude doma samotinká.

VI

Později se Raskolnikov při nějaké příležitosti dověděl, proč vlastně měšťan a jeho žena k sobě Lizavetu zvali. Byla to záležitost docela všední a nebylo na ní pranic zvláštního. Nějaká přistěhoválá zchudlá rodina prodávala věci, šatstvo a podobně, ve-směs ženské. A protože odprodej na trhu nebyl výhodný, hledali

překupnici, a tu dělala Lizaveta. Brala věci do komise, chodila za obchodem a měla ho až dost, protože byla velmi poctivá a vždy si řekla nejnižší možnou cenu. Jakou cenu řekla, takovou ta věc také měla. Jinak toho namluvila málo, jak už řečeno, byla velice krotká a ostýchavá...

Raskolnikov začal být v poslední době pověřivý. Pozůstatky pověřivosti v něm zůstaly pak ještě dlouho, téměř nesmazatelné. A tak měl později vždy sklon vidět ve všem cosi zvláštního a tajemného, projev nějakých zvláštních vlivů a osudových náhod. Už v zimě mu jeden známý student Pokorjov před odjezdem do Char-kova mezi řečí pověděl adresu staré Aleny Ivanovny pro případ, kdyby byl někdy nucen něco zastavit. Dlouhou dobu k ní nemusil, měl kondice a pořád se jakž takž protloukal. Až asi před půldruhým měsícem si na tu adresu vzpomněl. Měl dvě věci, které se daly zastavit: staré stříbrné hodinky po otci a malý zlatý prstýnek s nějakými třemi rudými kamínky, který mu darovala při loučení na památku sestra. Rozhodl se dát prstýnek. Stařenu našel a na první pohled, ačkoliv o ní celkem nic nevěděl, k ní pocítil nepřekonatelný odpor. Vzal od ní dva „papírky“ a cestou se stavil v jedné nevalné hospůdce. Objednal si čaj, posadil se a hluboce se zamyslel. V hlavě se mu klubala jako kuře z vejce podivná myšlenka, která ho tuze, tuze zaujala.

Hned vedle, u druhého stolku, seděl student, kterého vůbec neznal a který mu nebyl ani trochu povědomý, a mladý důstojník. Dohráli partii kulečnicku a pili čaj. Náhle zaslechl, že student vykládá důstojníkovi o lichvářce Aleně Ivanovně, kolležské tajemnici, a říká mu její adresu. Už to se zdálo Raskolnikovovi zvláštní – právě se od ní vrátil a tady hned zas o ní slyší. Jistě pouhá náhoda, jenže on se právě marně brání jednomu velmi neobvyklému dojmu, a tady se mu jako z udělání prokazuje úsluha. Student totiž najednou začíná svému společníkovi o té Aleně Ivanovně vykládat všelijaké podrobnosti.

„Je báječná,“ říkal, „u ní seženeš peníze vždycky. Je bohatá jak Žid, může ti vyplatit na ruku pět tisíc, ale neopovrhne ani rublovou zástavou. U té už nás bylo! Ale je to hrozná mrcha...!“

A líčil, jaká je zlá a vrtošivá, že stačí promeškat lhůtu třeba jen o den, a zástava propadá. Odečte čtvrtinu ceny předmětu, ale bere

pět, ba i sedm procent za měsíc atd. Student se rozpovídal a vyprávěl i to, že stařena má sestru Lizavetu, kterou, sama malá a hnusná, každou chvíli bije a úplně zotročuje jako malé děcko, ačkoliv Lizaveta měří aspoň metr osmdesát...

„To je přece fenomén!“ vykřikl se smíchem student.

Rozhovořili se o Lizavetě. Student o ní vyprávěl s nějakou zvláštní zálibou a pořád se přitom smál, kdežto důstojník poslouchal s velkým zájmem a pak studenta prosil, aby mu tu Lizavetu poslal na správkou prádla. Raskolnikovovi neuteklo ani slůvko, a tak se hned dověděl všecko: Lizaveta byla stařenina mladší, nevlastní (po matce) sestra a bylo jí už pětatřicet let. Pracovala pro sestru ve dne v noci, nahrazovala v domě kuchařku i prادلenu, mimoto šila na zakázku, ba i na mytí podlah se zjednávala a všecko dávala sestře. Žádnou zakázku a žádnou práci nesměla přijmout bez sestřina dovolení. Stařena přitom už sepsala poslední vůli, což bylo známo i Lizavetě, jíž se v závěti neodkazoval ani groš kromě movitého majetku, židli a podobně. Všecky peníze však odkazovala jistému klášteru v N-é gubernii na svou věčnou památku. Lizaveta byla měštká, ne z úřednické rodiny, svobodná, hrozně neladného zevnějšku, nadprůměrně vysoká, dlouhých, jakoby vykloubených nohou, vždy obutých do sešlapaných kozinkových střevíců, ale čistotná. Student se divil a smál se hlavně tomu, že Lizaveta je co chvíli těhotná...

„Jak to, říkáš přece, že to je šereda?“

„Pravda, je taková osmahlá, jako přestrojený voják, ale abys věděl, šeredná není. Má takovou vlídnou tvář a oči. Dokonce velmi. Nejlepším důkazem je, že se leckomu líbí. Je tichá a mírná, poslušná a svolná, ke všemu svolná. A usmívá se dokonce hezky.“

„Nelíbí se nakonec i tobě?“ zasmál se důstojník.

„Protože je tak zvláštní. Ale něco ti povím. Já bych tu zatracenou bábu zabil a oloupil – a bez nejmenších výčitek svědomí, o tom tě ujišťuju!“ dodal vyzývavě.

Důstojník se znova rozesmál, ale Raskolnikov se zachvěl.

Bylo to tak podivné!

„Počkej, rád bych ti položil docela vážnou otázku,“ rozpálil se student. „Tohle jsem samozřejmě nemyslel vážně, ale jen to uvaž. Na jedné straně hloupá, zbytečná, nicotná, zlá a nemocná bába, ni-

komu nepotřebná, spíš naopak, všem škodlivá, která sama neví, proč žije, a která stejně umře sama od sebe. Chápeš? Chápeš?”

„To se ví, chápu,“ přitakal důstojník a se zájmem hleděl na horlícího druha.

„Tak poslouchej dál. Na druhé straně mladé, čerstvé síly, přicházející nazmar bez jakékoliv podpory, a to po celých tisících a všude! Sta a tisíce dobrých činů a záměrů, jež by bylo možno uskutečnit nebo podpořit za stařeniny peníze, obětované klášteru! Sta a možná tisíce lidských životů, uvedených na správnou cestu, desítky rodin, zachráněných před bídou a rozvratem, před záhubou a mravní zkárou, před pohlavními nemocemi – a to všecko za její peníze! Zabij ji a vezmi si její peníze, abys s její pomocí jednou mohl zasvětit svůj život službě lidstvu a společnosti. Co myslíš, nezahladí se ten jeden nicotný zločin tisíci dobrých činů? Za jeden život tisíce životů ušetřených hniloby a rozkladu. Jediná smrt za sto životů – tomu se říká matematika! A co vůbec váží na vahách společnosti život té hloupé a zlé staré souchotinářky? O nic víc než život vši, švába, ba ani tolik ne, protože tahle stařena škodí. Ničí cizí život. Tuhle vzteky kousla Lizavetu do prstu, jen taktak, že jí ho neuřízli!“

„Ovšemže si nezaslouží žít,“ poznamenal důstojník, „ale taková už je příroda.“

„Ale brachu, přírodu přece opravují a usměrňují, jinak bychom se museli utopit v předsudcích! Bez toho by nevyrostl ani jediný velký člověk. To je řád samé: povinnost, svědomí – nechci mluvit proti povinnosti ani svědomí – jenže jak je chápeme? Počkej, dám ti ještě jednu otázku. Poslouchej!“

„Ne, ty počkej, a já ti dám otázku. Poslouchej!“

„Tak co?“

„Ty mi tady něco vykládáš, řečníš, ale řekni mi. Zabiješ ty tu stařenu, nebo ne?“

„Samozřejmě že ne! Jsem jen pro spravedlnost... O mne tu nejde...“

„Ale podle mne nemůže být o spravedlnosti řeč, když se toho ty sám neodvážíš! Pojď ještě na partičku!“

Raskolnikov byl neobyčejně rozčilen. Pravda, to všecko byly docela všední, velmi běžné mladické debaty a myšlenky, jakých už

slyšel mnoho, jenže v jiné formě a na jiná témata. Ale proč musel vyslechnout takovou debatu a takové myšlenky právě nyní, když v jeho hlavě právě vzklíčily... *přesně tytéž myšlenky?* A proč právě teď, když si od stařeny přinesl zárodek své myšlenky, se zrovna namanul k rozhovoru o stařeně...? Taková shoda okolností se mu zdála zvláštní. Tento všední hospodský rozhovor na něho mimořádně působil v dalším průběhu věci: jako by opravdu šlo o jakési předurčení, o jakýsi pokyn...

Po návratu ze Senného klesl na divan a strnule tam proseděl celou hodinu. Zatím se zešeřilo. Svíčku neměl, ostatně vůbec nepomýšlel na to, aby rozsvěcoval. Marne se pak rozpomínal, zda v těch chvílích o něčem přemýšlel. Nakonec jím opět začalo projíždět zimničné mrazení a s úlevou se dovtipil, že se na divanu dá také ležet. Záhy ho přímo sevřel tuhý olověný spánek.

Spal velmi dlouho a nic se mu nezdálo. Nastasja, která k němu zašla nazítří v deset hodin ráno, jím dlouho musela třást. Přinesla mu čaj a chléb. Čaj byl zase vylouhovaný a zase v jejím čajníku.

„Spí a spí!“ hartusila zlostně. „Pořád spí!“

S námahou se pozvedl. Hlava mu třeštila. Zkusil se postavit na nohy a rozhlédnout se po své komůrce, ale znova klesl na divan.

„Zase spíš!“ durdila se Nastasja. „Jsi nemocný, či co?“

Neodpovídal.

„Čaj budeš?“

„Až potom,“ vypravil ze sebe namáhavě, už opět zavíral oči a převracel se ke zdi. Nastasja nad ním chvíli stála.

„Bude asi opravdu nemocný,“ řekla pak, otočila se a odešla.

Přišla znovu ve dvě hodiny a nesla polévku. Ležel navlas jako prve. Čaje se ani nedotkl. Nastasju to dopálilo a začala jím zlostně cloumat.

„Co chrníš!“ křičela a dívala se na něho s odporem. Pozvedl se, sedl si, ale nepromluvil a díval se do země.

„Jsi nemocný, či co?“ zeptala se Nastasja a zas nedostala žádnou odpověď.

„Kdyby ses šel radši projít,“ řekla po chvílce, „aspoň trochu se provětrat. Tak budeš jíst, či co?“

„Až potom,“ řekl malátně. „Jdi už!“ A mávl rukou.

Chvilku ještě stála a soucitně se na něj dívala, pak odešla.

Za několik minut pozvedl oči a dlouho zíral na čaj a na polévku. Poté sáhl po chlebu, vzal lžící a začal jíst.

Bez chuti a takřka mechanicky pojedl asi tři nebo čtyři lžíce. Bolest v hlavě se zmírňovala. Když se najedl, natáhl se znova na divan, ale usnout už nemohl a ležel bez hnutí na břiše, obličej zabořený do polštáře. Snil v bdělém stavu a byly to zvláštní sny: nejčastěji se mu zdálo, že je někde v Africe, v Egyptě, v nějaké oáze. Karavana odpočívá, velbloudi si pokojně leží, kolem palmy, uzavřený kruh palem, všichni obědvají. On však pořád pije vodu, rovnou z potoka, který teče a bublá hned vedle. A je takový chládek a voda je tak kouzelně modrá a studená, zurčí přes barevné kamínky a po nevyšlovně čistém, zlatavě hrajícím písku... Náhle jasně uslyšel, jak odbíjejí hodiny. Trhl sebou, vzpamatoval se, zvedl hlavu, podíval se do okna a odhadl čas, a najednou vyskočil už nadobro procitlý, jako by ho kdosi strhl z divanu. Došel po špičkách ke dveřím, tiše je pootevřel a poslouchal, co se děje dole na schodech. Srdce mu divoce bušilo. Ale na schodech bylo úplné ticho, jako by všechno spalo... Připadlo mu úžasně nesmyslné, že mohl od včerejška spát jako zabitý, aniž co podnikl, aniž co připravil... A zatím možná zrovna odbilo už šest... A jeho ospalost a otupělost náhle vystřídal horečný a trochu zmatený spěch. Příprav nebylo ostatně mnoho. Napínal smysly, aby všecko dobře uvážil a na nic nezapomněl; ale srdce mu tlouklo bez přestání, bušilo tak, že se mu svíral dech. Zaprvé bylo třeba zhotovit poutko a přišít je ke kabátu – záležitost několika minut. Sáhl pod polštář a našel v prádle, které pod ním bylo nacpáno, jednu už docela rozpadlou, starou a nevypranou košili. Z jejích cárů utrlh pruh asi palec široký a osm palců dlouhý. Složil ho nadvakrát, svlékl volný letní plášť z jakési tlusté bavlněné látky (svůj jediný svrchní oděv) a začal přišívat oba konce pruhu k levé vnitřní straně pod paži. Ruce se mu při šití třásly, ale zvládl to dokonce tak, že když svrchník oblékl, nebylo zvenčí nic vidět. Jehlu a nitě měl připraveny už dlouho ve stolku zabalené v papírku. A poutko byl jeho vlastní velmi chytrý nápad: bylo určeno pro sekyru. Nemohl přece nést sekyru po ulici v rukou. A kdyby ji schoval pod kabát, musel by ji stejně přidržovat, a to by bylo nápadné.

Ale teď, když má poutko, stačí, aby na ně sekyru zavěsil za želízko, a bude mu pěkně viset pod paží celou cestu. Když vstrčil ruku do postranní kapsy svrchníku, mohl přidržovat konec topůrka, aby se nekývalo, a protože svrchník byl hodně volný, učiněný pytel, nemohlo být zvenčí nápadné, že něco rukou skrze kapsu přidržuje. Toto poutko si vymyslel už před čtrnácti dny.

Když s tím byl hotov, strčil prsty do malé škvíry mezi „tureckým“ divanem a podlahou, zašmátral v levém koutě a vytáhl z úkrytu dávno připravenou *zástavu*. Vlastně to nebyla zástava, ale obyčejné hladce ohoblované prkénko ne větší a silnější, než by mohla být stříbrná tabatěrka. Toto prkénko náhodou našel při jedné své procházce na jednom dvoře, v jehož křídle byla jakási dílna. Pak jen přidal k prkénku hladký tenký plíšek, pravděpodobně od čehosi odlomený, který zvedl na ulici při téže procházce. Dále obě destičky, z nichž železná byla menší než dřevěná, položil na sebe a pevně je křížem krážem omotal nití, pak je pečlivě a úhledně zabalil do čistého bílého papíru a převázal tak, aby dalo práci je rozvázat. To proto, aby na nějakou dobu odvrátil stařeninu pozornost, až se začne balíčkem obírat, a tak si připravil příhodnou chvíli. Železnou destičku přidal kvůli váze, aby stařena alespoň v první chvíli nepoznala, že „věc“ je dřevěná. To všechno měl pro vhodnou příležitost schované pod divanem. Sotva zástavu vytáhl, uslyšel odněkud ze dvora kohosi volat.

„Dávno už jde na sedmou!“

„Dávno! Bože můj!“

Vrhl se ke dveřím, chvílku naslouchal, popadl klobouk a opatrně, neslyšně jako kočka sestupoval ze svých třinácti schodů. Měl před sebou ještě to nejdůležitější – ukrást z kuchyně sekyru. Že věc provede sekyrou, byl rozhodnutý už dávno. Měl ještě zavírací sadařský nůž, ale na nůž a hlavně na své síly nespolehal, a proto definitivně zůstal při sekyře. Všimněte si ostatně jedné pozoruhodnosti všech konečných rozhodnutí, k nimž už v té věci dospěl. Měla tu zvláštní vlastnost, že čím byla konečnější, tím podlejší a ohavnější se mu hned jevila. Přestože bojoval tak ukrutný vnitřní zápas, nemohl po celou tu dobu nikdy ani na okamžik uvěřit, že své záměry provede.

Kdyby jednou dospěl tak daleko, že by měl všecko do posledního puntíku promyšleno a s konečnou platností rozhodnuto, a kdyby už

vůbec o ničem nepochyboval, tu by byl právě od toho všeho nejspíš upustil jako od ohavnosti, zřůdnosti a nemožnosti. Ale nevyřešených bodů a pochybností zbývalo ještě bezpočet. Pokud šlo o to, jak si opatřit sekyru, pak mu tato maličkost nedělala vůbec starosti, protože nebylo nic lehčího. Nastasja totiž zejména večeru co chvíli odbíhala: buď k sousedům, nebo do krámu, a dveře zůstávaly vždycky dokořán. Však s ní bytná hlavně proto mívala spory. A tak až nadejde ta chvíle, stačí, když tiše vejde do kuchyně, vezme si sekyru a pak, za hodinu (až bude po všem), vejde opět a položí ji zpátky. Vynořovaly se však i pochybnosti: dejme tomu, že za hodinu přijde sekyru položit zpátky, ale Nastasja se zatím vrátí, bude doma. To bude ovšem muset projít kolem a vyčkat, až zase odejde. Ale co když zatím bude sekyru potřebovat a začne ji hledat a ztropí rámus – pak hned vznikne podezření nebo při nejmenším popud k podezření.

Ale to už byly podrobnosti, kterými se ještě vůbec nezabýval, neměl na to ani kdy. Zabýval se jen tím nejdůležitějším a podrobnosti odkládal na dobu, až bude pevně rozhodnut. Ale to se zdálo zhola nemožné. Aspoň jemu samotnému se to zdálo. Za žádnou cenu nebyl s to představit si, že jednou skončí své přemýšlení, vstane a – prostě tam půjde... Dokonce i svou nedávnou *zkoušku* (totiž návštěvu a poslední obhlídku místa) jenom *zkoušel* provést, a nemyslel ji vážně, nýbrž asi tak: „I co, půjdu tam a zkusím to, nač o tom planě přemýšlet!“ A hned neobstál, nechal všeho a utekl rozzuřený sám na sebe. Přitom se zdálo, že celou analýzu, pokud šlo o mravní otázku problému, už má za sebou. Jeho kazuistika už byla vybroušená jako břitva a žádné vědomé námitky se v něm neozývaly. Jen v té poslední věci si prostě nevěřil a zarytě, otrocky hledal námitky mimo sebe, po hmatu, jako by ho k tomu někdo nutil a táhl. Ale ten poslední den, který přišel tak náhle a naráz, o všem rozhodl, na něho působil skoro docela mechanicky: jako by byl někým uchopen za ruku a vlečen nezadržitelně, poslepu, s nadlidskou silou a bez námitek. Zrovna jako by se dostal cípem šatů do soukolí stroje a byl do něho vtahován.

Zprvu – ostatně už dlouho předtím – ho zajímala jedna otázka. Proč je každý zločin tak snadno odhalen a vypátrán a proč po sobě každý pachatel zanechává tak zřetelně stopy? Poznenáhlu dospěl

k velmi různorodým a zajímavým závěrům a podle jeho názoru tkvěl hlavní důvod ne tak ve faktické nemožnosti zločin utajit, jako spíše v samotném pachateli. Pachatel totiž, a to skoro každý, prožívá v okamžiku zločinu zvláštní krizi vůle a úsudku, které vystřídá dětská mimořádná lehkomyšlnost, a to právě ve chvíli, kdy je úsudku a obezřetnosti nejvíce třeba. Z jeho zkušeností vyplývalo, že toto zakalení úsudku, tento pokles vůle přepadá člověka jako nemoc, postupně sílí a dosahuje nejvyššího stupně nedlouho před spácháním zločinu. Stejnou silou působí i v okamžiku zločinu a ještě nějakou dobu poté, podle individuality pachatele; pak pomine právě tak, jako pomijí každá nemoc. Zbýval problém: Je ona nemoc příčinou, jež rodí zločin, nebo je v povaze zločinu, že je vždy provázen takovou nemocí? Na vyřešení toho problému se ještě necítil dost silný.

Ježto dospěl k těmto závěrům, usoudil, že v jeho případě nemůže dojít k podobným chorobným zvrátům a že si pevně podrží úsudek i vůli po celou dobu provádění svého úmyslu z toho jediného důvodu, že jeho úmysl „není zločin“... Nebudeme sledovat celý myšlenkový postup, jímž k tomuto závěru došel, i tak už jsme příliš předběhli události... Dodáme jen, že faktické, ryze materiální zábrany činu hrály v jeho svědomí vůbec tu nejpodřadnější roli. „Stačí udržet je pevně v otěžích vůle a úsudku a všechny budou v příslušnou chvíli překonány, až bude třeba obeznámit se do nejmenších detailů se všemi podrobnostmi provedení činu...“ Ale k činu nedocházelo. Svým konečným závěrům věřil čím dál tím méně, a když udeřila jeho hodina, odehrálo se všecko docela jinak, jaksi bezděčně, ba skoro neočekávaně.

Jedna docela nepatrná okolnost ho však zahнала do slepé uličky ještě dříve, než sešel ze schodů. Když procházel kolem kuchyně své bytné, obezřetně zašilhal do jejích jako vždy dokořán otevřených dveří, aby se napřed přesvědčil, není-li tam v Nastasjině nepřítomnosti sama bytná, a když ne, jsou-li dobře zavřeny dveře jejího pokoje, aby odtud třeba nevyhlédla, až bude brát sekyru. Ale jaké bylo jeho ohromení, když náhle zjistil, že Nastasja tentokrát nejen že je doma, ale ke všemu má práci – vykládá z koše prádlo a rozvěšuje je na šňůry. Když ho spatřila, přestala věšet, otočila se a pozorovala ho celou dobu, dokud nezašel. Uhnul pohledem

a prošel, jako by nic nepozoroval. Ale bylo po všem: byl bez sekery! To ho přímo ohromilo.

„Kdo mi napískal,“ přemítal, zatímco scházel do průjezdu, „kdo mi napískal, že v tu chvíli určitě nebude doma? Proč, proč, proč jenom jsem o tom byl tak skálopevně přesvědčený?“ Byl zdrcený, ba přímo ponížený. Měl takovou zlost, že by se byl nejraději sám sobě vysmál... Vzedmul se v něm tupý, zvířecí vztek.

V průjezdu se zastavil a uvažoval. Jen tak naoko si vyjít mu bylo protivné, vrátit se domů ještě protivnější. „Taková příležitost navždy ztracena!“ procedil bezúčelně v průjezdu. Stál přímo proti tmavému domovníkovu kumbálku, rovněž otevřenému. Náhle se zachvěl. Z domovníkova kumbálku, na dva kroky od něho, mu zprava zpod lavičky cosi zasvítilo do očí... Rozhlédl se – nikde nikdo. Přistoupil po špičkách ke dveřím, sešel po dvou schůdcích a tlumeně zavolal domovníka. „Opravdu, není tu. Ale je někde nablízku, asi na dvoře, protože má dokořán.“ Divoce skočil po sekýře (byla to sekýra), vytáhl ji zpod lavičky, kde ležela mezi dvěma políčky, a hned, ještě než vyšel, ji zavěsil na poutko, vstrčil obě ruce do kapes a vyšel do průjezdu. Nikdo ho neviděl! „Kde chybí rozmysl, pomůže ďábel!“ pomyslně si s křivým úsměvem. Tato náhoda ho nesmírně povzbudila.

Po ulicích šel zvolna a *důstojně*, aby nevyvolal ani stín podezření. Po chodcích se díval málo, ba snažil se vůbec nehledět do tváří a být co nejméně nápadný. Vtom si vzpomněl na svůj klobouk. „Proboha! Předevčírem jsem měl peníze, a nemohl jsem si místo něho opatřit čepici!“ Potichu od plic zaklel.

Náhodou zašilhal jedním okem do jakéhosi krámků a tam na nástěnných hodinách zjistil, že už je deset minut po sedmé. Musil si pospíšet, a přitom si zajít: chtěl přijít k domu oklikou, z opačného směru...

Kdykoliv si to všechno dříve představoval, většinou se domníval, že bude mít velký strach. Teď však nejenže neměl velký strach, nýbrž neměl strach vůbec. Obíral se v těch chvílích dokonce nějakými docela vedlejšími myšlenkami, avšak jen prchavě. Když šel kolem Jusupovova parku, až nápadně se zahloubal do úvah o tom, že by vodotrysky měly být zřizovány na všech náměstích, aby tam příjemně osvěžovaly vzduch. Poznenáhlu se přiklonil k názoru, že

by město velmi zkrášlilo a velmi mu prospělo, kdyby se Letní sad rozšířil na celé Martovo pole, a dokonce se spojil s palácovým Michajlovským sadem. Ale vtom ho zaujalo, proč vlastně ve všech velkých městech ani ne tak z nutnosti, ale z jakési divné záliby člověk raději žije a bydlí v takových čtvrtích, kde nejsou ani parky, ani vodotrysky, ale kde je špína a puch a bůhvíjaké odporné věci. Tu si připomněl vlastní procházky po Senném a na chvíli se vzpamatoval. „Co znamenají tyhle nesmysly?“ pomyslně si. „Ne, raději vůbec na nic nemyslet!“

„Tak asi odsouzenci, které vedou na popraviště, ulpívají myšlenkami na všem, co se jim naskytne v cestě,“ blesklo mu hlavou, ale opravdu jen blesklo, sám tu myšlenku spěšně potlačil. Ale už se blíží, už je u domu, už je u vrat. Kdesi náhle odbily hodiny jeden úder. „Co to, snad ne už půl osmé? To není možné, jdou napřed!“

V průjezdu měl opět štěstí a prošel docela hladce. A nejen to, jako naschvál právě v tu chvíli vjela těsně před ním do vrat ohromná fůra sena, která ho kryla po celou dobu, kdy procházel průjezdem, a jakmile fůra vyjela z průjezdu na dvůr, rychle se přitočil k její pravé straně. Slyšel, jak na druhé straně fůry halasí v hádce několik hlasů, jeho však nikdo nezpovozoval a nikdo proti němu nešel. Mnohá z oken, vedoucích na ten ohromný čtvercový dvůr, byla v tu chvíli otevřena, ale nevzhlédl k nim – neměl sílu. Schodiště ke stařeně bylo blízko, hned vpravo od vrat. Byl už u schodů...

Na okamžik se zastavil, přiložil ruku na bušící srdce a při tom nahmátl a ještě jednou srovnal sekyru. Obezřetně, pomalu začal stoupat po schodech a co chvíli naslouchal. Ale i schody byly v tu dobu liduprázdné, všechny dveře byly zavřené, nikoho nepotkal. V prvním poschodí byl, pravda, jeden vystěhovaný byt dokořán otevřený a uvnitř pracovali malíři, ale ti se ani nepodívali. Okamžik stál a uvažoval, pak šel dál. „Bylo by ovšem lepší, kdyby tu nebyli, ale... nad nimi jsou ještě dvě poschodí.“

A už byl ve třetím poschodí, už stál přede dveřmi a před protějším, neobydleným bytem. Ve druhém poschodí byl byt, ležící pod stařeniným, podle všech známek také neobydlený, protože ze dveří byla odstraněna vizitka, zřejmě se odstěhovali... Byl udýchaný. Na okamžik mu blesklo hlavou: „Nemám odejít?“ Ale neodpověděl si a naslouchal, co se děje ve stařenině bytě. Bylo tam ticho jako

v hrobě. Potom se ještě jednou pootočil dolů na schody a dlouho bedlivě poslouchal... Pak se naposled rozhlédl, vzchopil se, upravil a ještě jednou zkusil, zda je sekyra spolehlivě v poutku. „Nejsem moc... blbý?“ říkal si. „Nejsem moc rozčilený?“ Je nedůvěřivá... Neměl bych ještě počkat, než se srdce utiší...?“

Ale srdce se neutišovalo. Naopak, jako naschvál tlouklo silněji a silněji, stále silněji... Nevydržel to, pomalu natáhl ruku ke zvonku a zazvonil. Za hodnou chvíli zazvonil ještě jednou, silněji.

Nikdo se neozýval. Zvonit víc bylo zbytečné, a ani se mu to nehodilo. Stařena byla samozřejmě doma, ale je nedůvěřivá, je sama. Znal už trochu její zvyky... a znova přiložil ucho těsně ke dveřím. Buď měl tak vybičované smysly (což se celkem nedalo předpokládat), nebo to bylo skutečně tak dobře slyšet, ale náhle se mu zdálo, že slyší opatrné šátrání ruky u kliky a šustění šatů na dveřích. Kdosi tiše stál těsně u zámku a navlas tak jako on tady zvenčí naslouchal potajmu uvnitř a také asi s uchem na dveřích.

Schválně se pohnul a cosi dost hlasitě zabručel, aby ji nemohlo ani napadnout, že se skrývá. Pak zazvonil ještě jednou, ale slabě a rozvážně, bez známky netrpělivosti. Ta chvíle, jak později poznal, se mu výrazně, jasně a nesmazatelně vryla do paměti. Nemohl pochopit, kde se v něm vzala ta vychytralost, ačkoliv měl pocit, že mu mozek chvílemi vynechává, a tělo necítil téměř vůbec... Za okamžik bylo slyšet, jak se vysouvá petlice.

VII

Dveře se stejně jako tehdy maličko pootevřely a uzoučkou škvírkou se na něho ze tmy upřely dvě pichlavé a nedůvěřivé oči. V tu chvíli ztratil klid a málem se dopustil těžké chyby.

Ze strachu, aby stařenu nepolekalo, že jsou sami, i z pochybnosti, zda jeho vzhled rozptýlí její nedůvěru, vzal za dveře a přitahoval si je, aby ji snad nenapadlo znova zavřít. Stará sice nepřirazila dveře zpátky, ale ani nepouštěla petlici z ruky, takže ji div nevytáhl ze

dveří na chodbu. Viděl, že si stoupla tak, aby mu zahradila vstup, ale hrnul se přes ni. Stařena polekaně uhnula, chtěla cosi říci, ale nevypravila ze sebe ani slovo a jen na něho upírala široce rozevřené oči.

„Dobrý den, Aleno Ivanovno,“ spustil co možná nenuceně, ale hlas se mu zadržl a neposlušně se roztřásl. „Přišel jsem vám... něco... ale pojdte radši sem, ke světlu...“ Nedbal na ni a šel bez vyzvání rovnou do pokoje. Stará pospíchala za ním, jazyk se jí už rozvázal.

„Panenko! Copak si vlastně přejete...? Co jste zač? Co tu pohledáváte?“

„Ale prosím vás, Aleno Ivanovno... jako byste mě neznala... Raskolnikov... nesu tady tu zástavu, jak jsem tuhle slíbil...“ A podával jí zástavu.

Stařena se na ni letmo podívala, ale vzápětí už zas upřela oči na nezvaného hosta. Dívala se bedlivě, nevráživě a podezřívavě. Trvalo to hodnou chvíli, měl při tom dojem, že jí dokonce výsměšně zahrálo v očích, jako by se už byla dokonale dovtipila. Cítil, jak ztrácí pevnou půdu pod nohama a jak se mu dělá úzko, tak úzko, že kdyby takhle němě zírala ještě půl minuty, byl by možná utekl.

„Co se tak díváte, jako byste mě nepoznávala?“ vyhrkl náhle také nevráživým tónem. „Řekněte, jestli to vezmete. Když ne, půjdu jinnam, spěchám.“

Nic takového si nepřipravil, přišlo mu to náhle na jazyk samo od sebe.

Stařena se vzpamatovala, návštěvníkova rezolutní řeč ji zřejmě uklidnila.

„Ale, ale, mladý pane, ne tak zhurta... A copak to je?“ optala se a hleděla na balíček.

„Stříbrná tabatěrka, posledně jsem vám o ní říkal!“

Natáhla ruku.

„A jakpak, že jste tak bledý? Ruce se vám takhle klepou! Jako byste vylezl z vody, mladý pane.“

„Mám horečku,“ vyrážel přerývaně. „Kdopak by nebyl bledý... když nemá co do úst,“ zmohl se těžce ještě na několik slov. Už zas ho opouštěly síly. Odpověď však zapůsobila věrohodně – stařena vzala balíček.

„Co je to?“ zeptala se a zase si Raskolnikova bedlivě prohlížela, zatímco potěžkávala zástavu v dlani.

„Stříbro... tabatěrka... Podívejte se.“

„Na stříbro to moc nevypadá... Pane, omotal to...“

Jak rozvazovala motouz, natočila se ke světlu (i v tom parnu měla všechna okna zavřená) a přitom ho na několik vteřin úplně spustila z očí a obrátila se k němu zády. Rozepjal si plášť a vyvlekl sekyru z poutka, ale ještě ji docela nevytáhl, zatím ji přidržoval pravou rukou pod kabátcem. Ruce mu hrozně ochably, jasně cítil, jak každým okamžikem stále více umdlévají a dřevěnější. Měl strach, že sekyru neudrží a upustí... Najednou se mu zatočila hlava.

„Hrůza, jak to omotal!“ vrčela nazlobeně stařena a pohnula se k němu.

Nesměl ztratit ani okamžik. Vytáhl sekyru docela, rozmáchl se jí v obou rukou a téměř bez úsilí, téměř mechanicky ji spustil tupým koncem stařeně na hlavu. Zdálo se, že vlastní síly na to nevytáhl ani špetku. Ale jakmile sekyru spustil, naráz se v něm síla probudila.

Stará byla jako doposud vždy prostovlasá. Světlé, prošedivělé řídké vlasy, po zvyku silně namaštěné, měla spleteny v krysí copánek a shrnuty pod úločkem kostěného hřebínku, trčícího jí na zátylku. Úder dolehl přímo na temeno, její malý vzrůst tomu jen napomohl. Vykřikla, ale docela slabounce, a znenadání se schoulila k podlaze, ačkoliv ještě stačila zdvihnout obě ruce. V jedné pořád ještě svírala „zástavu“. Tu udeřil vši silou ještě jednou, zase tupým koncem a zase do temene. Krev vychlístla jako z převržené číše a tělo se zvrátilo naznak. Couvl před padajícím tělem a ihned se sklonil k její tváři; byla už mrtvá. Oči měla vytřeštěné, jako by chtěly vylézt z důlků, čelo a celý obličej měla svráštělý a zkřivený křečí.

Položil sekyru na zem vedle mrtvé a rychle, ale opatrně, aby se nepotřísnil prýstící krví, vstrčil ruku stařeně do kapsy, do pravé kapsy, z níž minule vytáhla klíče. Byl naprosto přičetný, mráčky ani mdloby se o něho už nepokoušely, jen ruce se mu pořád ještě třáslly. Později se upamatoval, že byl dokonce velmi vnímavý a obezřetný a že neustále dával pozor, aby se nepotřísnil... Klíče vytáhl okamžitě. Jako tehdy byly všechny pohromadě na jednom

ocelovém kroužku. Ihned s nimi pospíšil do ložnice. To byl malý pokojík s velkou skříní na ikony. Při druhé zdi stála bytelná postel, velmi čistá, s prošívanou pokrývkou sešitou z hedvábných odstřížků. U třetí zdi stál prádelník. Stala se podivná věc: sotva začal zkoušet, který z klíčů je od prádelníku, sotva jimi zařinčel, projelo jím křečovitě zachvění. Náhle měl chuť všeho nechat a odejít. Ale to byl jen okamžik, na odchod bylo už pozdě. Dokonce se sám sobě ušklíbl, ale vtom ho udeřila do hlavy jiná poplašná myšlenka. Náhle měl pocit, že stařena možná ještě žije a ještě se může vzpamatovat. Nechal klíčů a prádelníku, odběhl zpátky k tělu, popadl sekyru a znova se nad stařenou rozpřáhl, ale ránu nezasadil. Nebylo pochybnosti, že je mrtvá. Když se sehnul, aby si ji opět blíže prohlédl, jasně viděl roztržštěnou, a dokonce trochu sesunutou lebku. Už se ji chystal ohmatat prstem, ale stáhl ruku zpátky, i tak bylo všecko jasné. Krve zatím natekla celá louže. Náhle spatřil na stařenině krku šňůrku, škul jí, ale byla pevná, nepřetrhla se; mimoto byla nabobtnalá krví. Zkusil ji vytáhnout zpod záandří, ale cosi se tam zachytilo a překáželo. Netrpělivě se opětovně rozmáchl sekyrou, aby šňůrku tak na těle shora přesekl, ale neodvážil se a zdoulhavě, po dvouminutové námaze, při níž si potřásl ruce i sekyru krví, ji přeřezal sekyrou, aniž se dotkl jejího těla, a sundal ji. Nemýlil se, byl to měšec. Na šňůrce visely dva křížky, cypřišový a měděný, a mimoto emailová ikonka; k nim byl přivěšen nevelký zámišový ohmataný měšec s ocelovou obroučkou a kroužkem. Měšec byl silně naditý. Raskolnikov ho vstrčil do kapsy, aniž ho prohlédl, kříže pohodil na stařeninu hrud' a rychle se vrátil do ložnice, tentokrát se sekyrou v ruce.

V hrozném spěchu zvedl klíče a znova se s nimi začal pachtit. Ale stále bez úspěchu: žádný pořád nešel do zámku. A ne snad proto, že se mu tak třásl ruce, ale stále se pletl. Viděl například, že nebere správný klíč, že se určitě nebude hodit, a přece ho zkoušel. Vtom si vzpomněl a rozvážil, že ten velký zubatý klíč, zavěšený vedle malých, určitě není od prádelníku (jak ho napadlo už posledně), nýbrž od nějaké truhly, a právě v té je možná všechno schováno. Odstoupil od prádelníku a už se shýbal pod postel. Věděl, že staré ženy obvykle zasunují truhly pod postel. A nemýlil se: stála tam důkladná, skoro metr dlouhá truhla s vypouklým víkem, potažená čer-

veným safiánem a pobitá ocelovými cvočky. Zubatý klíč se opravdu hodil a odemkl. Navrchu, pod bílým prostěradlem, ležel zaječí kožíšek s červeným potahem, pod ním byly hedvábné šaty, pak šála a jak se zdálo, i vespod bylo jen samé šatstvo. Nejprve si do červeného potahu začal utírat ruce, potřísněné krví. „Červená, na červeném není krev tak nápadná,“ usoudil, ale hned se vzpamatoval. „Bože! Copak jsem přišel o rozum?“ pomyslně si zděšeně.

Ale jak se šatstva dotkl, vyklouzly zpod kožíšku zlaté hodinky. Rychle začal všechno přehrabovat. Opravdu, mezi šatstvo byly nastrkány zlaté předměty, pravděpodobně zástavy, vyplacené i nevyplacené – náramky, řetízky, náušnice, jehlice a všechno možné. Některé věci a šperky byly v pouzdrech, jiné jen tak obalené novinovým papírem, ale pečlivě a důkladně dvojité převázány kalouny. Neotálel ani na okamžik, začal si je cpát do kapes kalhot i svrchníku, aniž vybíral nebo otevíral balíčky a pouzdra; ale mnoho po-brat nestačil...

Náhle se mu zdálo, že v pokoji, kde ležela stařena, slyší kroky. Znehybněl a strnul jako bez dechu. Ale všude bylo ticho, šáliły ho tedy smysly. Vtom zřetelně uslyšel tlumený výkřik, nebo jako by někdo tiše a křečovitě zasténal a hned zas zmlkl. Minutu nebo dvě bylo mrtvé ticho. Se zatajeným dechem klečel u truhly, ale najednou vyskočil, zvedl sekyru a vyběhl z ložnice. Uprostřed pokoje stála Lizaveta s velkým uzlem v rukou a zkamenělá hrůzou, bílá jako plátno, se seškrčeným hrdlem zírala na zavražděnou sestru. Když proti ní vyrazil, roztřásla se jako osika a tvář se jí křečovitě stáhla. Pozvedla ruku, pootevřela ústa, ale přesto nevykřikla a pomalu, s vytřeštěnýma očima před ním couvala do kouta, aniž vydala hlesu, jako by nemohla popadnout dech. Vrhł se na ni se sekyrou. Rty se jí zkřivily tak lítostivě jako docela malým dětem, když se něčeho začínají bát, upřeně pozorují děsivou věc a nabírají k pláči. Ale nešťastná Lizaveta byla tak prostá, uskřípnutá a nadobro zakřiknutá, že ani nezvedla ruce, aby si chránila obličej, ačkoliv to v tu chvíli byl ten nejnezbytnější a nepírozenější pohyb, protože sekyra visela přímo nad jejím obličejem. Jen trošičku zvedla volnou levou ruku, zdaleka ne až ke tváři, a pomalu ji proti němu napřáhla, jako by ho chtěla odstrčit. Sekyra dopadla ostřím přímo na čelo a naráz prorazila celou vrchní část lebky skoro k te-

meni. Lizaveta klesla jako podřatá. Raskolnikov nepřičetně popadl její uzel, hned ho zas odhodil a běžel do předsíně.

Posedl ho stále větší strach, zejména po té druhé, tak neočekávané vraždě. Toužil už jen po tom, aby byl odtud. A kdyby byl v té chvíli schopen lépe vidět a uvažovat, kdyby byl vůbec schopen uvědomit si v plném rozsahu obtížnost své situace, kdyby si byl uvědomil, jak je zoufalá, nemravná a nechutná, a zároveň ujasnil, kolik nesnází ještě bude muset překonat a kolik nových zločinů možná ještě spáchat, aby odtud unikl a dostal se domů, byl by nejspíš nechal všeho a šel se hned sám udat, ale ne ze strachu o sebe, nýbrž z pouhé hrůzy a hnusu nad tím, co spáchal. Zvlášť zhnusení v něm stále sílilo a rostlo. Nic na světě by ho teď nepřinutilo, aby se vrátil k truhle, a dokonce ani ne do pokojů.

Stále více ho však ochromovala jakási roztržitost, ba přímo zamýšlenost. Na celé minuty zapomínal na všechno, lépe řečeno zapomínal na důležité a ulpíval na maličkostech. Nicméně když nahlédl do kuchyně a uviděl na lavici do poloviny naplněné vědro s vodou, dovtípil se, že si může umýt ruce a sekyru. Ruce měl zbrocené krví a lepkavé. Sekyru ponořil do vody, vzal z uražené misky na okně kousek mýdla a rovnou ve vědru si myl ruce. Když se umyl, vytáhl i sekyru, omyl ostří a dlouho, snad tři minuty omýval zakrvácené topůrko a drhl krev dokonce mýdlem. Pak ji dobře otřel prádlem, které se sušilo na šňůře, natažené napříč kuchyní, a pak sekyru dlouho bedlivě prohlížel u okna. Žádné krvavé stopy nezůstaly, jen topůrko bylo vlhké. Pečlivě sekyru zastrčil do poutka pod svrchník. Pak, pokud to v tmavé kuchyňce šlo, prohlédl svrchník, kalhoty a boty. Na svém zevnějšku neshledal na první pohled nic závadného, jen boty měl potřísněné. Namočil hadřík a otřel si je. Přesto si byl vědom, že se prohlíží povrchně a že na něm možná zůstalo něco nápadného, co nevidí. Roztržitě stál uprostřed místnosti. Klíčil v něm trýznivý, nejasný dohad, tušení, že jedná v pomnutí smyslu a že v tu chvíli není s to cokoliv uvážit a jakkoliv se bránit, že by měl dělat možná něco docela jiného, než dělá... „Bože můj! Pryč, pryč odtud!“ zakoktal a běžel do předsíně. Ale tam se zhrzil tak, jak se nevydělil určitě ještě nikdy v životě.

Stál, zíral a nevěřil svým očím. Dveře, venkovní dveře z předsíně na schody, ty, u nichž prve zvonil a jimiž vstoupil, nebyly zavřené,

ale na celou šířku dlaně pootevřené, nezamčené ani nezastrčené po celou tu dobu! Stařena za ním nezamkla, nejspíš z opatrnosti. Ale proboha! Viděl pak přece Lizavetu! Jak to, jak to, že ho nenapadlo, že i ona přece někudy vešla! Nepřišla přece skrze stěnu!

Přiskočil ke dveřím a zasunul petlici.

„Ne, zase špatně! Pryč, pryč musím...“

Vytáhl petlici, otevřel dveře a poslouchal, co se děje na schodech.

Poslouchal dlouho. Kdesi hluboko dole, asi v průjezdu, se hlasitě a pištivě hádaly a lály si dva hlasy. „Co to tam mají?“ Čekal trpělivě. Konečně všechno utichlo, jako když utne; rozešli se. Už chtěl vyjít, ale vtom se o poschodí níže hlučně otevřely dveře na schodiště a kdosi šel dolů a pobrukoval si nějakou melodii. „Proč je tu pořád takový rámus!“ kmitlo mu hlavou. Znova za sebou přivřel dveře a chvíli čekal. Konečně všechno ztichlo, nikde nebyla živá duše. Už stoupal na první schod, ale najednou se opět rozlehly něčí kroky.

Tyto kroky bylo slyšet z velké dálky, až ze začátku schodiště, ale jak si velmi dobře a jasně vzpomínal, pojal tehdy hned po prvním dupnutí bůhvíproč podezření, že jsou namířeny právě *sem*, do třetího poschodí ke stařeně. Proč? Byly to snad tak zvláštní a významné zvuky? Kroky byly pádné a pravidelné, poklidné. Teď už *tamtén* vystoupil do prvního poschodí a stoupá výš, stále hřmotněji a hřmotněji! Už bylo slyšet i jeho udýchané supění, jak vycházel do druhého poschodí... *Sem!* A náhle měl pocit, že zdřevěněl, bylo mu zrovna jako ve snu, když se člověku zdá, že ho pronásledují a už ho mají a chtějí zabít, a on je jako přirostlý k zemi a není s to hnout prstem.

A teprve když návštěvník začal stoupat do třetího poschodí, konečně sebou trhl a ještě stačil rychle a šikovně vklouznout zpátky do bytu a přivřít za sebou dveře. Pak pomalu, docela neslyšně zastrčil petlici. Instinkt mu pomáhal. Když to provedl, strnul bez dechu těsně za dveřmi. I nezvaný host už byl přede dveřmi. Stáli teď jeden proti druhému tak jako nedávno on a stařena, když je oddělovaly dveře a když naslouchal on.

Návštěvník několikrát těžce zasupěl. „Bude tlustý a velký,“ říkal si Raskolnikov a sekyru svíral v ruce. Vskutku, bylo to všechno jako ve snu. Návštěvník vzal za zvonek a prudce zazvonil.